

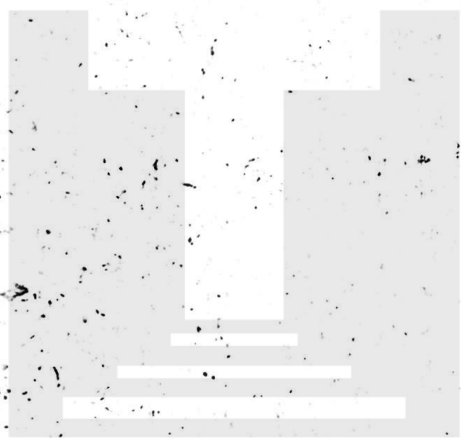
TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ
YAYINLARI **NO: 22**

Aylık Bültenden

SEÇME

YAZILAR 1

**Kapitalizmin Dev-
revi Buhranları ve Stagf-
lasyon/Tarım Buhranları/Kal-
kınma Sorunu/Ekonomik Planlama
ve Kapitalizm/Devalüasyon/Emperya-
lizm ve Askeri Stratejisi/Milita-
rizm/Marksist Klasiklere
Yanlış Başvuru
Üzerine**

TÜSTAV

AYLIK BÜLTENDEN
SEÇME YAZILAR 1

TÜSTAV

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ YAYINLARI No. : 22

Kapak Düzeni : Ümit ÖZCAN

BİRİNCİ BASKI

Tüm İktisatçılar Birliği Yayınları

Karanfil Sok. 14/10

Kızılay/ANKARA

ŞAFAK Matbaası/ANKARA Temmuz - 1978

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa

ÖNSÖZ 5

BİRİNCİ BÖLÜM

KAPİTALİZM, DEVREVİ EKONOMİK BUHRAN-
LAR VE STAGFLASYON 11
KAPİTALİZMİN GENEL BUNALIMI VE TARIM
BUHRANLARI 25

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK PLANLAMA VE KAPİTALİZM 39
KALKINMA SORUNU 45
DEVALÜASYON 56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EMPERYALİZM VE YENİ ASKERİ STRATEJİSİ 70
MİLİTARİZM VE ABD EKONOMİSİ 89

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MARKSİST KLASİKLERE YANLIŞ BAŞVURU
ÜZERİNE 105
KONU DİZİNİ 109

TÜSTAV

Ö N S Ö Z

Aylık Bültenden Seçme Yazılar I ile, şimdilik iki kitapta toplamayı tasarladığımız, bültenlerdeki makalelerden seçmelerin ilkinini yayınlamış bulunuyoruz.

Bu türde bir kitabı yayınlamaya girişirken, belli bir gereksinmeye cevap vermeyi amaçladık. Seçtiğimiz yazıların çoğu mevcudu tükenen bültenlerde yer almaktaydı. Tükenen bültenleri yeniden yayınlamamızın olanaksızlığı yanısıra, bu kitapta yer vermediğimiz bazı makalelerde açılan konuların, çıkarttığımız diğer yayınlarda daha ayrıntılı olarak irdelenmesi, seçtiğimiz yazıların sınırlı ölçüde de olsa, öncelikle, bazı kavram ve önermelere ışık tutar olması kriterine ağırlık kazandırmıştır. Nitekim derlediğimiz makaleleri seçerken, bunların belli ölçüde bütünsellik oluşturmasına dikkat etmeye çalıştık. Ancak bu makalelerde değinilen konuların tüm boyutlarının ayrıntılı bir biçimde ortaya konduğu iddiasında değiliz. Zaten ayhık bülten gibi bir yayının buna elverme-

sinin de olanaksızlığına katılacağımızı umarız. Bu eksikliğimizi çıkarttığımız diğer yayınlarımızda kapatmaya çalıştık ve bundan sonra da aynı amaçla hareket edeceğiz.

Bültenden seçme yazıları topladığımız iki kitaptan öncelik verdiğimiz I. kitap, ağırlıkla sözkonusu edilen konularda belirli bir bakış açısını oluşturmada yardımcı olacak, anlatım bakımından yalın, falkat teorik diyebileceğimiz makalelerden oluşmakta. II. kitap ise Türkiye toplumsal formasyonunu çözümlemeye yönelik yazıların bir derlemesi. Bir araya getirdiğimiz makaleleri de kendi içlerinde gruplandırdık. Bunu yaparken, daha öncede belirttiğimiz gibi, belirli bir bütünselliği, başka bir anlamla, birbirini tamamlayabilecek veya özde aynı ilişki ve çelişkilerden kaynaklanan gerçekliklerin değişik yön veya boyutlarını çözümlemeyi amaçlayan yazıları bir araya getirmeyi ön gördük.

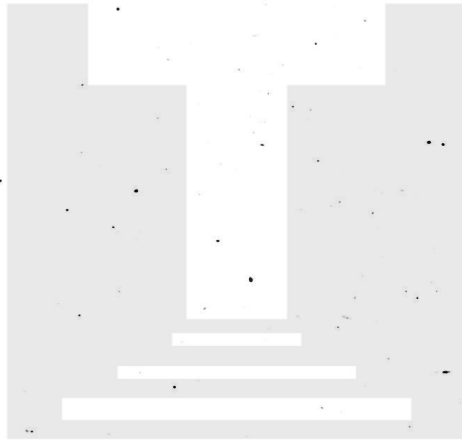
Ayrıca, seçtiğimiz makalelerde biçimsel bazı düzeltmeler dışında değişiklik yapmadık. Tüm İktisatçılar Birliği olarak gerek üyelerimizin, gerekse yayınlarımızın ulaştığı kesimlerin teorik düzey ve bakış açılarının giderek yetkinleşmesini amaçlamaktayız. Bu kitapta yer alan konularda ilerde daha rafine yazıları yayınlamayı planlamamıza rağmen, daha önce değindiğimiz gereksinmenin karşılanması doğrultusunda girişimde bulunmamızın şu aşamada zorunlu olduğu kanısındayız. Bu yüzden seçtiğimiz makalelerin yazıldığı koşullarda Tüm İktisatçılar Birliği olarak ulaştığımız bilgi birikimi düzeyi göz ardı edilmeksizin, bu konuların irdeleniş düzeyinin yine de söz konusu gereksinmeye cevap verecek nitelikte olduğunu sanıyoruz.

Aylık Bültenden Seçme Yazılar I ile ilk kez konu dizini denemesine girişmiş bulunuyoruz. İleride çıkaraca-

ğımız diğer yayınlarda da yer vermeyi tasarladığımız konu dizini düzenlemesinin, yararını sanırız paylaşmanız olanaksızdır. Ancak ilk kez denediğimiz böyle bir düzenlemede hatalarımızın olabileceğini şimdiden kabul etmekteyiz. Bu konuda belli ölçülerde uzmanlaşmamızda sizin eleştirilerinizin katkısı oldukça büyük olacaktır.

Diğer faaliyetlerimizde olduğu gibi, genel olarak tüm yayınlarımızda, özel olarak da **Aylık Bültenden Seçme Yazılar I**'i yayınlarken, sürekli olarak vurguladığımız şu sözleri yinelemekte yarar var: Tüm İktisatçılar Birliği, ekonomi biliminin, daha doğru bir ifadeyle marksist teorinin, halkımızın kurtuluş mücadelesine ışık tutması zorunluluğunu savunmaktadır. Yayınlarımızı okuyanların, yapılan bütün çözümlenmeleri Türkiye devrimci hareketinin tüm düzeylerindeki pratiği içinde yorumlaması ve hareketle bütünleşmesi doğrultusunda çaba gösterilmesi gerektiğini unutmaması zorunludur.

TÜSTAV

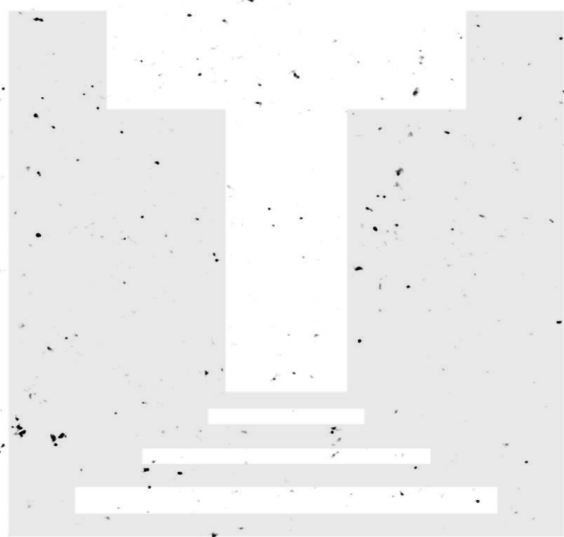
TÜSTAV

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜSTAV

TÜSTAV

KAPİTALİZM, DEVREVİ EKONOMİK BUHRANLAR VE STAGFLASYON(1)

Marksist ekonomi politiğın temel ilgi alanlarından biri de, kapitalist ekonominin devrevi hareketleri ve özellikle de bu hareketlerin belirli bir safhası olan **devrevi buhranlardır**. Ancak bu yazının boyutları, Marksist devrevi buhran teorisinin ayrıntılı bir biçimde ele alınmasına elverişli değildir. Bu nedenle yazıda, yalnızca devrevi buhranların en genel özelliklerine ve temelinde yatan nedenlerine kısaca değinilerek, günümüzde emperyalist metropollerin en önde gelen sorunlarından biri olan **stagflasyon** sorunu incelenmeye çalışılacaktır.

Devrevi buhranlar kapitalist ekonominin işleyiş biçiminin ürünüdür ve kapitalizmin, özellikle **sanayi kapitalizmi** niteliğini kazanmasından beri gözlemlenen bir olgudur. Diğer bir deyişle, devrevi buhranlar kapitalizmin kaçınılmaz hastalığıdır ve kapitalizmin **rekabetçi aşamasında** olduğu kadar **tekelci aşaması** için de söz konusudur.(2) Çünkü, devrevi buhranların en geneldeki nedeni, üretim sürecinin giderek artan bir biçimde **sosyalleşmesine** karşılık, **üretim araçlarının özel mülkiyeti** ve bu temel üzerinde yükselen kapitalist ekonominin **anarşik** işleyişidir. Bu nedenle devrevi buhranlar **tekelci kapita-**

lizm yani emperyalizm aşamasında da belirli aralıklarla, varlığını bütün somutluğuyla sürdürmektedir.

Kapitalist ekonominin anarşik işleyişi üretim araçlarının özel mülkiyeti ve rekabetten kaynaklanır. Kapitalizmin gelişmesi kapitalist işletmelerin, üretim süreci yönünden birbirlerine giderek daha bağımlı hale gelmeleri sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu, üretim sürecinin sosyalleşmesinin bir görüntüsü olan işbölümünün giderek gelişmesinin ürünüdür. Yani kapitalist bir ekonomide, bir üretim birimindeki üretim sürecinin sürekliliği, büyük ölçüde, diğer üretim birimlerindeki üretim süreçlerinin sürekliliğine bağlıdır. Yani belirli bir işletmeler grubunda veya daha genel planda ele alınırsa herhangi bir sektördeki bir oluşum diğer işletme veya sektörleri güçlü bir şekilde etkileyebilir.

Kapitalist işletmeler üretim süreci yönünden birbirlerine böylesine bağımlı olmasına karşın, aralarındaki rekabet, onları bir yönüyle giderek birbirlerinden ayırır, bağımsızlaştırır. Bunun nedeni, kapitalist ekonomilerde, üretimin pazar için yapılması veya başka bir deyişle üretim düzeninin kapitalistlerin azamî kâr elde etme kaygısı çerçevesinde belirlenmesidir. Yani toplumsal ölçekteki üretimin, toplumun ihtiyaçlarına uyumunun sağlanmasında bilinçli bir planlama sözkonusu değildir. Kapitalistler arasında, azami kâr kaygısından kaynaklanan rekabet, kapitalist bir ekonomide üretimin toplumsal ölçekte planlanmasını imkânsız kılar. Gerçi, kapitalist işletmelerde, üretim sürecinin rasyonelleştirilmesine yönelik işletme içi planlar sözkonusudur, ama işletme içi planlama toplumsal ihtiyaçları karşılama değil, kapitalistlerin kârı azamileştirme güdüsü tarafından yönlendirilir. Ve bu nedenle, neyin ne kadar üretileceği ve kaynakların nasıl dağılacığı konusunda toplumsal üretim

düzeyinde **anarşik yapı** varlığını sürdürür. (3) Kısaca özetlemek gerekirse, kapitalist ekonomilerde, işletmeler üretim süreci açısından birbirlerine giderek daha bağımlı hale gelirken, üretimin, kapitalistlerin kârlarını azamileştirme güdüsü tarafından belirleniyor olmasından kaynaklanan rekabet, işletmeleri diğer bir yönden giderek birbirinden ayırmakta, uzaklaştırmaktadır. İşte bu durum, bu anarşik yapı, bize kapitalist ekonomilerde **aşırı üretim** ve dolayısıyla ekonomik buhran olasılığının her zaman gündemde olduğunun ipuçlarını vermektedir.

Kapitalist ekonomilerde ekonomik buhran olasılığı ve bunun pazar için üretimin sonucu olan ekonomik mekanizmanın anarşik yapısından nasıl kaynaklandığı belli bir soyutlama düzeyinde şöyle açıklanabilir. Ürünlerin, tek tek, üreticiler tarafından birbirlerinden ayrı olarak pazarda satılmak veya diğer bir deyişle diğer metallerle değiştirilmek üzere üretildiği, **basit meta üretimiyle** sınırlı bir ekonomi düşünelim. (4) Bu üreticiler üretimi sürdürmeleri ve bireysel tüketim ihtiyaçlarını karşılamaları için gerekli metalleri elde edebilmek için kendi ürünlerini satmak, yani paraya çevirmek zorundadırlar. Bu süreç Meta-Para-Meta (M-P-M) şeklinde ifade edilebilir. Burda dikkat edilmesi gereken nokta, birbirinden bağımsız birçok üreticinin varlığı ve bu dolaşım o sürecinin hepsi için geçerli olmasıdır.

Üretici, ürettiği metalleri satabilirse, sürecin birinci safhası yani M-P safhası tamamlanmış olur. Daha sonraki safha üreticinin elde ettiği parayı yeniden metaya (üretim ve bireysel tüketimi için gerekli metalara) çevirmesi şeklinde (yani P-M) olacaktır. Burdan da anlaşılabilceği gibi bir üretici için sürecin ilk safhası olan M-P safhası, diğer üreticinin P-M yani ikinci safhasıyla **çakışacaktır**. Aynı şekilde, sözkonusu üretici için P-M saf-

hası yani ikinci safha, diğ er üreticinin M-P safhasıyla ç aklışacaktır. Bundan ç ıkan sonuç ş udur. Sözkonusu sistemin dü zgün işleyebilmesi için üreticilerin M-P safhası diğ er baş ka üreticilerin P-M safhasıyla ç aklışmalı, yani birbirlerin tamamlayan alım-satım süreci eş zamanlı olarak gerç ekleşmelidir. Aslında, M-P safhası ancak P-M safhasıyla ç aklışması sayesinde, diğ er bir deyiş le, üretilen mala talep olduğu ölçüde gerç eklik kazanabilir. (5) Birbirini tamamlayan bu iki safha eş zamanlı olarak gerç ekleşmezse veya ikisi arasındaki zamansal ayrılık büyürse, bu, üretilen mallara, talep olmadığı yani bir üretim fazlasının varlığı anlamına gelir. Bu durumda dolaşım sürecinde ortaya ç ıkan kesiklikler ekonomik buhranda beraberinde getirir. Bu açıklamanın soyutlama düzeyi oldukça yüksektir ve örnek olarak alınan ekonomik yapı kapitalist ekonominin karmaşıklığına sahip değildir. Bu yüzden, bu soyutlamayla yapılan, yalnızca, pazar için üretimin geçerli olduğu bir ekonomide ekonomik buhran olasılığının açıklanmaya çalışılmasıdır. Bu soyut platformdaki olasılığın, gerç ekliğ e dönüşmesi yukarda örnek olarak alınan soyut ekonomik yapının özelliklerine ek olarak, birbirine bağı lı bir dizi karmaşık ilişkiyi gerektirir. Bu da kapitalizmin gelişmişlik derecesine bağı ldır. Kapitalizmin gelişmesiyle, işletmeler ve daha genel planda sektörler arasında oluşan iş bölümü düzeyine bağı lı olarak artan işletmelerarası bağı mlılık olgusuyla, kapitalistler arasındaki rekabetin yarattığı, işletmelerin birbirlerinden ayrılması olgusu arasındaki karşıtlık, kapitalist birikimi koşullandıran yasalarla birleştiğinde ekonomik buhran olasılığı biraz daha somutluk kazanmaktadır. Doğal olarak, kapitalist ekonomide metaların dolaşım süreci, yukardaki örnekte olduğu gibi, dolaysız ve basit değildir. Pazar mekanizmasının ve anarşik yapının gelişmesine bağı lı olarak me-

taların dolaşım süreci de, giderek daha karmaşık bir yapıya sahip olur ve bu da ekonomik buhran olasılığını arttırır. Ekonomik buhranın en belirgin görüntüleri, üretilen mallara olan talebin ve fiyatların düşmesi, bunun sonucunda işletmelerin zincirleme olarak ya iflas etmeleri ya da üretimi kısmaları ve bunun sonucu olarak da, üretimin düşmesi ve işsizliğin yani yedek sanayi ordusunun nicelik olarak büyümesidir. Diğer bir deyişle, ekonomik buhran ekonomide genel bir **durgunluk** veya **çöküntü** anlamına gelir.

Kuşkusuz buraya kadar anlatılanlar, kapitalist ekonominin devrevi buhranlarının bütün karmaşıklığıyla açıklanması için yeterli değildir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi yazının amacı da bu değildir. Yapılmaya çalışılan şey, devrevi buhranların nedenini ve en genel özelliklerini belirlemeye çalışmak ve stagflasyon olgusunu bu çerçevede içinde incelemeye çalışmaktır.

Kapitalizmin, emperyalizm aşamasında görülen en sarsıcı ve sonuçları açısından en önemli devrevi buhran, 1930 buhranıdır. 1930 buhranı burjuva iktisat teorisinde önemli sayılabilecek değişikliklere yol açması açısından da önem taşır. J.M. Keynes öncesinde, burjuva iktisat teorisinde ekonominin hemen hep **tam istihdam** dengesinde olacağı, her arzın kendi talebini yaratacağı (diğer bir deyişle **aşırı üretim** diye bir sorun olmayacağı), denge durumundan sapma halinde, ekonominin hiçbir dış etkenin müdahalesi olmadan, kendi otomatik mekanizmasıyla yeniden tam istihdam dengesine ulaşacağı genel olarak kabul edilirdi. (6)

1930 buhranının sonuçları burjuva iktisat teorisinde değişiklikler yaratarak, Keynes'in teorisini de beraberinde getirdi. Keynes'e göre ekonominin dengede olması, tam istihdam dengesinde olmasını gerektirmiyordu.

Tam istihdam dengesine ulaşabilmesi ona göre **effektif talebin** sürekli arttırılmasına bağlıydı. (7) Aslında Keynes'in sorunu 1930 bunalımının en belirgin göstergesi, buhranın getirdiği ekonomik durgunluk ve çöküntünün ürünü olan atıl üretim kapasitesinin yeniden harekete geçirilmesiydi. Ona göre sözkonusu koşullarda, bunu gerçekleştirmenin tek yolu, o zamana değin hep iktisat teorisi dışında bırakılmış olan **devletin ekonomiye müdahalesi** yoluyla efektif talep yaratmaktır. Diğer bir deyişle, Keynes, buhrandan çıkışı devletin takip edeceği para ve maliye politikasının **açık finansman** yöntemiyle talep yaratmaya bağlıyordu. Yani devletin ekonomiye müdahalesiyle yaratılacak olan efektif talep, mevcut üretim kapasitesini yeniden harekete geçirecek ve bu, buhranın temel göstergelerinden biri olan işsizliğin de giderek azalmasını beraberinde getirecektir.

Keynes'le başlayan **Keynesgil İktisat Teorisinin** takip edilmesi gereken ekonomik politikaya ilişkin önerileri kabaca şöyle özetlenebilir. Ekonomi tam istihdam noktasında değilse, tam istihdama ulaşmak için takip edilecek politika açık finansman yoluyla talep yaratarak, ekonomik büyümeyi sağlamaktır. Ancak tam istihdam noktasında efektif talep, arzı aşarsa o zaman fiyatlar yükselecek ve ekonomide enflasyonist baskılar sözkonusu olacaktır. Bu durumda enflasyonu önleyerek ekonomiyi dengeye getirmenin yolu ise yine, devletin takip edeceği para ve maliye politikasıyla sağlanacak olan **talebin kısıtlanmasıdır**. Bu öneriler ve bu önerilerin üzerinde yükseldiği iktisat teorisiyle birlikte **tekelci devlet kapitalizmi** olgusu giderek daha fazla somutlaşmış oluyordu. (8) Diğer bir deyişle **tekelci devlet kapitalizminin** ekonomik teorisi burjuva iktisatçıları tarafından **belirleniyordu**.

Burjuva iktisatçıları, geliştirilen bu teorik çerçeveyle birlikte artık devrevi buhranların imkânsız hale geldiğini savunmaya başlamışlardı. Ancak 1948-49, 1953-54, 1957-58, 1960-61 1969-70 ve son olarak 1974-75 buhranları bu iddianın ne denli geçersiz olduğunu göster-geleri oldu.

Burjuva iktisat teorisinin getirdiği ekonomik poli tikaya ilişkin öneriler, mevcut düzenin yani kapitalist üre- tim ilişkilerinin aynen muhafazası varsayımına dayandı- ğından, başka bir sonuç elde edilmesi de beklenemezdi. Ancak mevcut yapıda bazı kurumların eskiye göre gide- rek yeni işlevler edinmesi ve öneriler içinde yer alan ba- zı önlemler devrevi buhranların yapısında bazı değişik- likleri de beraberinde getirmiştir. Örneğin 1930 sonrası buhranlarında, buhran safhası 1930 buhranı ölçüsünde değildir artık. Fakat aynı şekilde refah (boom) dönemle- ri de geride kalmıştır. Diğer bir deyişle devrevi hare- ketlerin safhalarında bazı değişiklikler ortaya çıkmış, fakat buhranlar burjuva iktisatçılarının ileri sürdükleri gibi ortadan kalkmamıştır. Devrevi buhranların oluşu- munda göze çarpan diğer bir olgu da birbirini takip eden devrevi buhranların arasındaki **zamansal aralığın** gide- rek daralması, yani devrevi buhranların daha **sık aralık- larla** oluşmaya başlamasıdır. Bunun temelinde yatan ne- den ise **emperyalizmin genel bunalımının giderek derin- leşmesidir.**

Devrevi buhranların özelliklerindeki bu gelişimin burjuva iktisat teorisini tümüyle çıkmaza sokan bir di- ğer boyutu da **stagflasyon** olgusu oldu. Burjuva iktisat- çıları 1960'larda başlayan ve 1974 buhranıyla giderek da- ha fazla somutluk kazanan stagflasyon olgusu karşısın- da tümüyle çaresiz kaldı ve bazıları Keynesgil teorisin çöktüğünü ilan etmek zorunda kaldı. Çünkü stagf-

lasyonla birlikte, teoride, aralarında ters bir ilişki olduğu öngörülen ve aynı anda olması hiç düşünülmemiş olan iki olgu (enflasyon ve işsizlik) yanyana geliyordu. Daha önce de belirtildiği gibi Keynes'e göre enflasyon, tam istihdam noktasında talebin, arzı aşması durumunun bir ürünüydü ve bu ancak devletin talebi kısıtlayıcı para ve maliye politikasıyla giderilebilirdi. Ancak özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra önde gelen emperyalist ülkelerde gözlenen gelişmeler, bu teoriyi doğrulamıyordu. Çünkü enflasyon, metropollerde artık süreklilik göstermeye başlamıştı. Diğer bir ilginç nokta da, sözkonusu ülkelerde ekonomi tam istihdam noktasından oldukça uzak olduğu halde enflasyonun süreklilik kazanmasıydı. Emperyalist ülkelerdeki bu gelişmeler burjuva iktisatçıların, enflasyonun nedenlerini daha başka bir biçimde açıklamaya itti. Burjuva iktisatçıları arasında enflasyonu giderek ücretlerdeki artışa bağlama eğilimi yaygınlaşmaya başladı. Yani burjuva iktisatçılarına göre fiyat artışlarının temelinde ücretlerin ve dolayısıyla, maliyetlerin artması yatıyordu.

Emperyalist ülkelerin ekonomilerinde gözlenen ve giderek güç kazanan enflasyon eğilimiyle birlikte, burjuva iktisat teorisinde enflasyon ve işsizlik, **biri diğerine tercih edilmesi** gereken iki olumsuz olgu olarak ele alınmaya başlandı. Yani işsizlik sorunundan kurtulmak isteniyorsa zorunlu olarak enflasyona katlanılacak veyahutta, enflasyon istenmiyorsa bunun maliyeti işsizliğin giderek yaygınlaşması olacaktır. Bu düşünüş biçimini belirleyen ise, yukarıda değinildiği gibi, fiyat artışlarının nedeninin ücret artışları olduğu varsayımdır.

A.W. Philips adlı iktisatçı İngiltere için 1861-1951 dönemiyle ilgili olarak yaptığı bir araştırmayla, parasal

ücret haddiyle işsizlik düzeyinin gelişimi arasında ters bir ilişki olduğunu ileri sürmüştür. Yani bu açıklamaya göre ücretler ve dolayısıyla fiyatlar arttıkça işsizlik oranı giderek düşecektir. Veya başka bir deyişle işsizlik oranının düşürülebilmesinin maliyeti yüksek fiyat artışları olacaktır. Bu konuyla ilgili diğer ampirik araştırmalar Phillips'in iddialarını tamamiyle doğrulamamış olmasına rağmen, yaygın bir şekilde benimsendi. Emperyalist ülke ekonomileri son zamanlarda, enflasyonla, işsizlik arasında varolduğu iddia edilen ters ilişki temeli üzerinde yükselen, ekonomi politikaları doğrultusunda yönlendirildi. Ancak bütün bu uygulamalara rağmen emperyalist ülkeler 1974-75 buhranından kendilerini kurtaramadılar. 1974-75 ekonomik buhranı kendini stagflasyon olarak gösterdi. Yani burjuva iktisatçılarının yaptığı açıklamaların tersine, ekonomide genel bir durgunluk ve işsizliğin yanında, fiyat artışları da sürekliliğini korudu. Emperyalist metropollerde, geçmişte görülen ekonomik buhranların tersine, bir yandan üretim düşerken, fiyatlar hızla artmaya devam etti.

Toptan Eşya Fiyatları Endeksi

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
ABD	100.0	103.3	107.9	122.0	145.0	158.4	165.7
İngiltere	100.0	109.0	114.8	123.2	152.0	188.7	219.6
Fransa	100.0	102.1	106.8	122.5	158.2	149.2	160.3
Almanya	100.0	104.3	107.0	114.1	129.4	135.5	140.8
İtalya	100.0	103.4	107.7	125.9	177.2	192.4	236.4
Japonya	100.0	99.2	100.0	115.9	152.2	156.8	165.4
Kanada	100.0	101.2	108.3	131.6	160.7	171.5	178.8

Sanayi Üretim Endeksi

	1970	1971	1972	1973	1974	1975
ABD	100.0	101.7	111.0	120.4	119.9	109.3
İngiltere	100.0	100.4	102.7	110.2	106.3	101.3
Fransa	100.0	106.0	114.0	120.0	123.0	112.0
Almanya	100.0	101.9	105.9	112.9	111.0	103.2
İtalya	100.0	99.9	104.2	114.3	119.5	108.5
Japonya	100.0	102.6	110.1	127.3	123.3	109.7
Kanada	100.0	105.4	112.8	122.9	126.6	120.6

KAYNAK : İnternational Financial Statistics, Volume XXX, No. 4, 1977.

Yukarıdaki tablolar önde gelen emperyalist ülkelerdeki 1970'lerdeki fiyat artışları ve sanayi üretimindeki gelişmeleri göstermektedir. Toptan eşya fiyatları endeksi tablosundan da izlenebileceği gibi fiyatlar hemen her ülkede, giderek artan oranlarda yükselmiştir. Örneğin yukarıdaki endekslere göre fiyatlar 1973 yılında ABD'de %13, İngiltere'de %7.3, Japonya'da %15.9 oranında, 1974 yılında ABD'de %19, İngiltere'de %23, Japonya'da %31 oranında, 1975 yılında ise ABD'de %9, İngiltere'de %24, Japonya'da ise %3 oranında artış göstermiştir. Diğer ülkelerdeki fiyat artışları da, endekslerden izlenebileceği gibi bunlardan pek farklı değildir.

Fiyatlardaki bu artışa rağmen, üretimde de ya duraklamalar, ya da düşüşler gözlenmektedir. Örneğin ABD'de sanayi üretimi endeksi 1973'de 120.4'den 1974'de 119.9'a, 1975'de ise 109.3'e düşmüştür. Japonya'da ise üretim endeksi 1973'de 127.3'den 1974'de 123.3, 1975'de ise 109.7'ye düşmüştür.

Burada burjuva iktisatçılarının üzerinde önemle durmaktan kendilerini alıkoyamadıkları nokta, fiyat artış oranlarının, daha önce gelişmiş kapitalist ülkelerde hiç görülmedik boyutlara ulaşmasıdır. % 10'a yaklaşan enflasyon hızları, daha önceleri burjuva iktisatçılarınca ürküntüyle karşılanırken, 1970'lerde enflasyon oranı bazı ülkelerde % 20'yi aşar duruma gelmiş, bir çoğunda ise % 10'u aşmıştır.

1974 - 75 ekonomik buhranının stagflasyon deyimiy-le nitelenmesinin nedenlerinden biri de fiyatlar ve üretim düzeyinde beliren gelişmelerin yanısıra, işsizlik sorununun giderek büyüdüğünün gözlemlenmesidir. Aşağıdaki tablo, 1962 - 75 döneminde emperyalist metropollerdeki işsizlik oranlarının gelişmesini göstermektedir.

İşsizlik Oranları

	1962-72 ortalaması	1973	1974 4-çeyrek	1975 ilk yarı yıl	1975 son aylık ortalama
ABD	4.7	4.9	6.6	8.4	9.2
Japonya	1.2	1.3	1.7	1.7	1.7
Avustralya	1.5	1.5	3.6	4.2	4.5
Fransa	1.7	2.1	2.8	3.3	3.6
B. Almanya	1.0	1.3	3.6	4.6	4.7
İtalya	3.4	3.5	3.1	2.7	....
İngiltere	2.3	2.6	2.7	3.1	3.6
Danimarka	3.2	2.4	9.0	11.1	11.1

Aslında yukarıda verilen işsizlik oranlarını belirlemede kullanılan istatistik yöntemler gerçeğin tam olarak

yansıtılmasını engelleyici bir niteliğe sahiptir. Bu nedenle, söz konusu verilere belli bir ihtiyat payı ile yaklaşılması gerekir. Gene de elde daha sağlıklı veri bulunmadığından ve en azından işsizlik konusundaki gelişmeleri belli bir ölçüde de olsa izlememizi mümkün kıldığından zorunlu olarak bu göstergeler kullanılmaktadır.

Tablodan da izlenebileceği gibi 1974 - 1975 yılları hemen her gelişmiş kapitalist ülkede, işsizlik oranlarının en üst düzeye ulaştığı yıllar olmuştur. Diğer bir deyişle, 1974 - 1975 yılları, emperyalist ülkelerde belli bir süredenberi devam eden eğilimlerin doruk noktasına ulaştığı yıllardır. Söz konusu eğilimler **bir yandan fiyatlar artarken, diğer yandan işsizlik oranının giderek büyümesi ve üretimdeki artışın giderek yavaşlaması ve hatta gerilemesi şeklinde özetlenebilir.** İşte stagflasyon deyimini de, sözü edilen bu olguların **eş zamanlı** olarak bir arada gözlenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, stagflasyonun son devrevi buhrana verilen isim olduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır.

Burjuva iktisadi, son devrevi buhranın, yukarıda belirlenmeye çalışılan sonuçlarını iki temel nedene bağlama eğilimi göstermektedir. Bunlardan birincisi petrol fiyatlarındaki artış, diğeri ise söz konusu ülkelerde izlenen yanlış ekonomi politikasıdır. Ancak bu tür açıklamalar geçerli değildir ve ekonomik buhranların temelindeki gerçek nedenleri görmemezlikten gelme çabasından ötede bir anlam ifade etmemektedir.

Aslında, buhranın atlatıldığı iddialarına karşın, enflasyon ve işsizlik sorunu kendisini 1976 yılında da hissettirmeye devam etmiştir. İktisatçıların sorunu halâ tartışmaya devam etmeleri ve yapılan araştırmaların içeriklerinin hemen hep bu konuya yönelik oluşu bunun en belir-

gin göstergelerinden biridir. Yine aynı sorun, emperyalist ülkelerin zirve düzeyinde gerçekleştirdikleri toplantıların ilk gündem maddesi olmaya devam etmektedir. Diğer bir deyişle, stagflasyon olgusu ,emperyalizmin giderek derinleşen sürekli bunalımına paralel olarak, burjuva iktisatçılarının önerileri ışığında alınan tüm tedbirlere rağmen, varlığını değişik ölçülerde de olsa sürdürmektedir. Bu durum, başka bir düzeyde, burjuva iktisat teorisinin açmazlarına yenilerinin eklenmesinde beraberinde getirmektedir.

- (1) — Stagflasyon: Stogflasyon deyimi durgunluk anlamına gelen «stagnation» kelimesi ile enflasyon kelimesinin birleştirilmesinden türetilmiş ve ekonomide durgunlukla enflasyonun bir arada bulunduğu durum için kullanılmaktadır.
- (2) — Burada dikkat edilmesi gereken nokta devrevi buhranlarla, genel ve sürekli bunalımın aynı şeyler olmadığıdır. Diğer bir deyişle devrevi buhranlar, genel ve sürekli bunalım birbirine karıştırılmamalıdır. Devrevi buhranlar, ekonominin kapitalist işleyişinin ürünüdür ve bu nedenle kapitalizmin rekabetçi aşamasında olduğu kadar tekelci aşamasında da görülür. Çünkü tekelci kapitalizm yani emperyalizm aşamasında, değişen kapitalizmin özü yani kapitalist üretim ilişkileri değil, sermayenin yapısındaki özelliştir. Bu nedenle emperyalizme kapitalizm dışı bazı özellikler atfetmek yanlış olacaktır. Emperyalizm kapitalizmin bir aşamasıdır ve bu aşamanın iktisadi özünü belirleyen temel özellik, sermayenin kapitalist gelişmesinin doğal bir sonucu olarak giderek daha az ellerde toplanmasıdır. Emperyalizmin konuya ilişkin diğer bir özelliği de, sermayenin giderek tekelci bir nitelik kazanması sonucunda burjuvazinin devrimci niteliğini yitirerek gerilemesidir. Bu olgu, tekelci aşamayla birlikte kapitalist üretim ilişkilerinin, üretici güçlerin alabildiğine gelişme olanağının önünde bir engel oluşturmasıyla somutlaşmaktadır. Ekonominin devrevi hareketleri ve bunun bir safhası olan buhranlar ekonominin kapitalist işleyişinin bir ürünüdür. Halbuki genel ve sürekli bunalım, sermayenin tekelci nitelik kazanmasıyla birlikte, kârın azamileştirilmesi için, üretici güçlerin rekabet koşullarınca belirlenen gelişiminin bir zorunluluk ol-

maktan çıkmasıdır. Diğer bir deyişle, tekelci aşamayla birlikte rekabetinde değişik boyutlar kazanmasıyla - üretim güçlerinin geliştirilmesinin burjuvazi için zorunluluk olmaktan çıkması, genel ve sürekli bunalımın en temel nedenidir. İşte bu nedenle emperyalizmin çürüyen ve çançekişen kapitalizmdir. Bu, emperyalizmin aynı zamanda genel ve sürekli bunalım çağı olması şeklinde de ifade edilebilir.

- (3) — «Ekonomik Planlama ve Kapitalizm» TİB Aylık Bülteni, Sayı 27.»
- (4) — Basit meta üretimi, kendi üretim araçlarına sahip olan, küçük üreticilerin, temel olarak kendi emek güçleriyle üretim yapmaları şeklinde tanımlanabilir.
- (5) — Kı Marx, Capital, Cilt I, s. 115, Progress Publishers,
- (6) — Kapitalizmin hemen her zaman devrevi buhranlarla karşılaşma durumunda kalacağını Marx kapitalizmin ekonomi - politikasının teorik çerçevesinde açıklamış, aynı konu daha sonra Lenin tarafından da ele alınarak «kapitalizmin kaçınılmaz hastalığı» olarak nitelendirilmişti.
- (7) — Efektif talep: Satın alma gücüne dönmüş talep.
- (8) — Tekelci devlet kapitalizmi deyimiyile, genellikle ekonomik iktidarla siyasal iktidarın belli bir azınlığın, yani, finans oligarşisinin elinde merkezleşmesi kastedilir. Tekelci devlet kapitalizminin belirleyici özelliği, tekellerin devlet kaynaklarıyla desteklenmesidir. Bu, devletin ekonomiye, tekelleri çeşitli yöntemlerle (kredi ve kaynak sağlayarak, devlet alımlarıyla talep yaratarak, altyapı tesisleriyle vs.) desteklenmesi amacıyla aktif bir biçimde müdahalesiyle sağlanır. Yani tekelci devlet kapitalizmiyle birlikte tekellerin kâr sömürüsü devlet aygıtıyla garanti altına alınır.

Temmuz 1977, Sayı 37

KAPİTALİZMİN GENEL BUNALIMI VE TARIM BUHRANLARI

Kapitalist sistemde üretimin amacı kârdır. Sistemin sürdürülebilmesi için sermayenin kâr getiren bir biçimde kullanılması ve elde edilen kârın da daha fazla kâr getirecek şekilde tekrardan yatırıma yöneltilmesi gereklidir. Rekâbetçi kapitalist dönemde kârın tek kaynağının **artık - değer sömürüsü** olması nedeniyle kârlarını azamileştirmeye çalışan kapitalistler zorunlu olarak üretici güçleri geliştiriyorlardı. Emperyalizm (tekelci kapitalizm) aşamasına geçilmesiyle birlikte, tekelci kapitalistler **artık - değere ek olarak malı değerinin üstünde fiyatlarla satarak** tüm emekçi sınıf ve tabakaların yarattığı değere **tekel kârı** aracılığıyla el koymaya başladılar. Tekelci kapitalizm üretici güçlerin gelişmesine engel olmaya başladı. Sömürü **alanının genişlemesi** tekelci kapitalistlerin karşısındaki sınıf ve tabakaların artmasını, çelişkilerin keskinleşmesini doğurdu. Emperyalist aşama kapitalizmin **genel bunalıma** girdiği çöküş dönemidir. Bu genel bunalımı belirleyen unsur tekelci kapitalist üretim ilişkilerinin üretici güçlerin gelişimine bir engel oluşturmalarıdır. Yani artık proleter devrimleri çağının **objektif koşulları** vardır, sosyalizme geçiş için koşullar olgunlaşmıştır.

Tekelci kapitalist üretim ilişkilerinin üretici güçlerin gelişimini engellemesi sadece sanayi alanında değil, tarımda da söz konusudur. Emperyalizmin genel bunalımının tarım alanında da üretici güçleri engellemesi ve tarımda buhranlara yol açması pek fazla ele alınmamıştır. Bu olgu özellikle nüfusunun büyük çoğunluğu tarımda çalışan geri bıraktırmış ülkeler açısından çok önemlidir. Emperyalizmin sömürüsü altındaki bu ülkelerde tarım alanında ihracata yönelik bir kaç ürünün tarımsal üretimin büyük bir kısmını oluşturması, emperyalizmin genel bunalımının ve buhranların tarım alanında da bu ülkelere kolaylıkla yansımaya yol açmaktadır.

Tekelci kapitalist sistemde ekonominin sanayide ve tarımda sık sık satılamayan fazla üretim şeklinde karşılaştığı buhranlar, kâr amacıyla pazar için yapılan üretimin bir sonucudur. **Kullanım değeri** olarak, yani üreticinin ve toplumun ihtiyacını karşılamaya yönelik üretim hiç bir zaman ekonomiyi bir buhrana sürüklemeyebilir. Tarım buhranları ikili ve çelişkili bir niteliğe de sahiptir. Bir yanda emperyalist ülkelerde ve yeni sömürgelerdeki plantasyonlarda fazla üretim buhranları, öte yanda geri bıraktırmış ülkelerde yetersiz üretim ve açlık.

Emperyalist - kapitalist sistem içinde yer alan Türkiye'de kırsal alanlarda üreticileri etkileyen tarım buhranlarını anlayabilmemiz için emperyalizmin genel bunalımının bir parçası olan tarım buhranlarını önce bir bütün olarak emperyalist - kapitalist sistemde incelememiz gerekir. Geri bıraktırmış ülkeler emperyalist - kapitalist sistemin bir parçası olduğundan, bu buhranlar bu ülkelere daha da derinleşerek yansır.

Kapitalist dünya nüfusunun yarısından fazlası tarım ile uğraşmaktadır. Köylülüğün, yani az topraklı ve top-

raksız yoksul köylüler ile kırsal alanlardaki küçük üreticilerin kapitalizme karşı mücadelede işçi sınıfının mütefiki olması tarım buhranlarının politik önemini artırmaktadır.

Tarım buhranları ve endüstrideki fazla üretim buhranlarının ortak ve birbirini etkileyen yönleri vardır. Tarım ve sanayi buhranlarının temelinde kapitalist üretim biçiminin niteliğinden kaynaklanan «üretimin sosyal niteliği ile üretim araçları ve ürünler üzerindeki özel mülkiyet arasındaki çelişki» yatar. Emperyalist döneme geçilmesiyle birlikte bu buhranların esas belirleyicisi tek elci kapitalist üretim ilişkilerinin üretici güçlerin gelişiminin önünde bir engel oluşturmasıdır. Bu da üretimin hedefinin sadece kâr olmasının bir sonucu olarak ortaya çıkar.

Tarım buhranları ile sanayinin devrevi hareketleri (refah, durgunluk, buhran, canlanma) arasında yakın bir bağ vardır. Tarım buhranları endüstri devrelerini canlanma dönemini yavaşlatabilir veya buhranı derinleştirebilir. Sanayi buhranları da, sanayie pamuk, tütün, yün gibi hammadde sağlayan tarım kesimlerini etkileyerek, bu alanlarda buhrana neden olabilir. Sanayi ve tarımın birbirlerini karşılıklı olarak etkilemesi, meta ekonomisinin yaygınlaşması ve sanayinin tarım için, tarımın sanayi için gittikçe daha büyük bir pazar oluşturmasına bağlı olarak artmaktadır.

Tarım buhranları ile sanayi buhranlarının birbirlerini etkilemesi kapitalizmin gelişme süreci içinde bazı değişiklikler göstermiştir. Ekonomi içinde tarımın oldukça önemli olduğu 19. yüzyılda tarım buhranlarının sanayideki devrevi hareketler üzerindeki etkisi büyüktür. Ekonomide tarımın öneminin giderek azalması ile birlikte

tarım buhranlarının sanayi devrevi hareketleri üzerindeki belirleyici etkisi de azalmaktadır. Örneğin Amerika'da II. Dünya Savaşını izleyen dönemdeki derin tarım buhranı sanayideki refahı etkilememiş, aksine sanayi gelişmesi ve özellikle tarım ürünlerinin işlenmesi alanındaki gelişmeler sanayi buhranlarının tarım üzerindeki etkisini arttırmıştır. Bunu 19. ve 20. yüzyıllardaki iki örnek ile gösterebiliriz.

19. Yüzyıl Tarım Buhranı

19. yüzyıl tarım buhranı kabaca 1870-1895 yılları arasındadır. Rusya ve Hindistan'ın tahıl ihracatlarının yanısıra Amerika'da tahıl üretiminin önemli ölçüde artması, tahıl ulaşımı alanında ilerlemeler ve taşıma ücretlerinin düşük olması, pazarın mevcut talebi kat kat aşacak şekilde tarım ürünleri ile dolmasını yani bu tarım buhranını yaratmıştır (Burada «talep» ile bir mala olan ihtiyaç değil, o mala belli bir fiyatı ödemeye hazır olanların talebi kastedilmektedir). 1850-1891 yılları arasındaki 40 yıllık süre içinde buğday üretiminde % 500, mısır üretiminde ise % 300 oranında bir artış kaydedilmiştir. Aynı dönem için Amerika'da ekilen topraklardaki artış da buna paraleldir. Yani fazla ürün alınmasının nedeni verimlilikteki artış değildir. Üretilen fazla buğday özellikle tarım buhranı içinde olan İngiltere'ye ihraç ediliyordu. 1851-1855 yıllarında İngiltere'nin buğday tüketiminde Amerika'dan ithal edilen buğdayın payı % 12 iken, 1876-1880 yılları arası bu oran % 54'e yükselmiş ve İngiltere piyasasında buğday fiyatlarının aniden düşmesine neden olmuştur. Dünya piyasasında da buğdayın fiyatı buna göre belirlenmiştir. Bu dönemde aşırı tahıl ithalatı nedeniyle İngiltere ve İskoçya'da ekilebilir toprakların çoğunun otlak haline geldiği ve çiftçileri

büyük ölçüde etkilediği görülüyor. Kapitalist sistemde üretimin amacı kâr olduğundan tarımda kârlılık düştüğünde toprakların otlak haline getirilmesi, ihtiyaca rağmen üretimin kısılması demektir. Bu dönemde İngiltere'de binlerce işçi yeterli besin alamamaları nedeniyle genç yaşta ölmüşlerdir.

Bu tarım buhranı süresi içinde 1873, 1882 ve 1890 yıllarında 3 sanayi buhranı vardır. Sanayi buhranlarının tarım buhranlarını yarattığını varsayarsak, her buhrandan sonraki canlanma ve refah döneminde tarımdaki buhranın ortadan kalkması gerekir. Oysa bu böyle olmamıştır. Kısaca, tarım buhranlarını yaratan sanayi buhranları değildir. Tarımın ve sanayiinin birbirleri için artan ölçüde pazar oluşturmaları bu ikisinin bir **bütün**ün iki parçası haline dönüşmelerini sağlar.

19. yüzyıl tarım buhranı üretimin sosyal niteliği ile üretim araçları ve üretilen ve tüketilen mallar üzerindeki bireysel mülkiyet arasındaki uzlaşmaz çelişkiden kaynaklanır. Artık - değer **gerçekleşebilmesi** için ürünlerin satılması gereklidir. Bu dönemde toplumun satın alma gücü son derece düşüktür, buna karşılık Amerika'da ekilebilir arazinin genişlemesi sonucu tarımsal ürünlerde büyük bir artış vardır. Kapitalist üretim biçiminde kâr amacı ile yapılan üretim fiyatların kapitalistlerce yüksek tutulmasını gerektirir. Oysa bir yanda üretilen mallara ihtiyaç şeklinde bir talep, öte yanda tüketilmeyi bekleyen mallar hazır. Fakat kapitalistler ihtiyaç ile mallar arasında bir duvardır. Kâr dürtüsü, üretimin kısılmasını, fiyatların yükseltilmesini ve buhranı yaratır. 19. yüzyıl tarım buhranı sadece Amerika ve Batı Avrupa'yı etkilemiş, dünya çapında bir buhrana dönüşmemiştir. Günümüz tarım buhranlarından bu noktada bir farklılık gösterir. 1870'lerin tarım buhranı 20 yüzyılın başlarında sona ermiştir.

25 yıl süren bu buhranın 1895 yılında sona ermesinde rol oynayan başlıca etkenleri şöyle sıralayabiliriz :

1. Küçük toprak sahiplerinin ve köylülerin kısmen yok olması, toprak gelirlerindeki düşüş,

2. Fiyatları dünya fiyatlarının üzerine çıkarabilmek için, Kıta Avrupa'sında tarım ürünleri, özellikle tahıllar üzerine konan vergi,

3. ABD'nde 1896 yılından itibaren buğday ekilen toprakların daha fazla genişlemesinin durdurulması,

4. Avrupa'da yaygın gübre kullanımı ve tahıl üretiminin yanı sıra hayvancılık, sebze, meyve ve sanayi bitkileri üretimine de geniş ölçüde önem verilmesiyle yoğun tarımcılığa geçiş. Bu noktada 20. yüzyıl tarım buhranlarının incelenmesinde önemli bir yer tutar. Hayvan ürünleri, sebze meyve ve sanayide kullanılan tarımsal hammaddeler için ek bir pazarın yaratılmasında en önemli etken sanayideki hızlı gelişme ve buna bağlı olarak şehir nüfusundaki artıştır. Tarım ürünlerine olan talep artışının önemli bir etkeni olarak, bu dönemde Avrupa'nın belli başlı emperyalist ülkelerinde bir işçi aristokrasisinin yaratılması da gösterilebilir.

20. Yüzyıl Tarım Buhranı

20. yüzyılın ilk tarım buhranı I. Dünya Savaşını izleyen dönemde ortaya çıkmıştır. Savaş döneminde artmış olan tahıl fiyatları 1921 yılında büyük bir düşme göstermiştir. Buna neden Dünya Savaşından sonra aynen 19. yüzyıl tarım buhranında olduğu gibi ekilen topraklardaki artıştır. Fakat ekilen topraklardaki bu genişleme 19. ve 20. yüzyıllarda farklı biçimlerde gerçekleşmiştir. 19. yüzyıl tarım buhranında yeni toprak-

ların ekilmeye başlanması 20. yüzyıl buhranında ise savaş döneminde ellerinde sermaye biriktiren ve tekeller nedeniyle bu sermayeyi sanayi yatıramayan bazı kapitalistlerin tarım yatırım yapması ile gerçekleşmiştir. Tarımda makinalaşma ve kimyasal girdilerin kullanılması gittikçe yaygınlaşmıştır.

1921 tarım buhranında, ürünlerin fiyatlarındaki büyük düşüşün nedeni tarım ürünlerine olan talepteki azalma değildir. Bu nedenle de 1920 sanayi buhranının 1921 tarım buhranını yarattığı söylenemez. 1929 - 33 büyük sanayi buhranı 1921'de başlayıp etkilerini 1928'lerin kadar sürdüren tarım buhranını daha da derinleştirmiş ve tarım ürünlerinin fiyatlarında önemli düşüşlere neden olmuştur.

20. yüzyılın diğer bir tarım buhranı II. Dünya Savaşından önce başlayıp savaş döneminde kesintiye uğrayan ve Amerika, Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde 1960'larda en üst noktaya ulaşan buhrandır. 19. yüzyıl buhranından farklı olarak bu buhran yeni toprakların üretime açılması nedeniyle değil, tarımda makineleşme ve kimyasal gübre, tarım ilaçları gibi üretkenliği artırıcı tekniklerin kullanılması sonucu ortaya çıkmıştır.

1937 - 62 yılları arasında dönüm başına alınan ürün % 50 - 100 oranında bir artış kaydetmiştir. Tarım alanındaki bu teknik ilerleme ile tarımın yoğunlaştırılması ve fazla üretim bu dönemde sadece gelişmiş kapitalist ülkeler için geçerlidir. Geri bıraktırmış ülkelerde bu alanda kaydedilmiş gelişmeler önemsizdir ve mevcut teknikle yapılan üretim, artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır.

Emperyalist ülkelerle geri bıraktırmış ülkeler arasındaki uçurum derinleştikçe tarım buhranları da ikili

ve çelişkili bir nitelik kazanmaktadır. Kapitalist ülkelerde ve yeni - sömürgelerdeki plantasyonlarda tarımsal alanda **fazla üretim** varken, geri bıraktırmış ülkelerde talebi karşılayamayan üretim ve dolayısıyla **açlık** vardır. Bu açlık emperyalizmin sun'î olarak yarattığı bir olgudur ve geri bıraktırmış ülkeler halklarının emperyalistlere olan ekonomik - politik bağımlılığını artırmada bir araç olarak kullanılır. Kapitalizm bir sistem olarak devam ettiği sürece ihtiyaçlarla satılamayan mal fazlası arasındaki bu çelişkinin çözümü imkânsızdır. Emperyalist ülkelerde sermayenin yoğunlaşması ve tekellerin denetimi nedeniyle sanayie yönelmesi olanaksız olan orta büyüklükteki sermaye zorunlu olarak tarım alanında yatırıma yönelmekte ve bu çelişkiyi derinleştirmektedir.

Tarımda kapitalist gelişme sanayide olduğu gibi küçük ve orta büyüklükteki üreticilerin tasfiyesini doğurur. Üretim büyük kapitalist işletmelerde yoğunlaşır. Makinalaşma ve ileri tarım tekniklerinin, kimyasal gübre ve tarım ilaçlarının kullanılması sonucunda verimliliğin büyük ölçüde artması tarım işçilerinin üretim sürecinden uzaklaştırılmalarına yol açar. 1949-1961 yılları arasında ABD'nde tarımda çalışan nüfus, bu alanda emeğin verimliliğinin artması sonucu % 30 oranında azalmıştır. Yani bir yanda milyonlarca tarım işçisi işsiz kalmakta, öte yanda fazla üretime rağmen tekellerin ve devletin denetimi altında olduğundan tarım ürünleri fiyatları aşırı derecede yüksek tutulmaktadır. Artan verimliliğin maliyeti düşürmesine rağmen fiyatların artması, işsizlik ve pahalılık sorunlarının genel olarak emperyalist - kapitalist sistem, özel olarak da gelişmiş kapitalist ülkeler açısından yapısal bir sonuç olduğunu göstermektedir. Sonuçta bu durumdan yararlananlar sadece kapitalist çiftçiler olmakta, emekçi sınıf ve ta-

bakaların tarım alanındaki fazla üretimden hiç bir çıkarları olmamaktadır.

19. yüzyıl ve 20. yüzyıl tarım buhranları arasındaki farklar kısaca şu şekilde özetlenebilir :

1. 19. yüzyıl tarım buhranı yeni toprakların üretime açılması sonucu, 20. yüzyıl tarım buhranı ise tarım alanında makineleşme ve verimliliği artırıcı diğer etkenlerin kullanılması sonucu ortaya çıkmıştır.

2. 19. yüzyıl tarım buhranı sadece tahıl üretimi alanında görülmüş ve sadece Batı Avrupa ve Amerika'nın doğusunu etkilemiştir. Bu dönemde kapitalizm bir sistem olarak tarımda üretici güçlerin gelişmesine henüz bir engel teşkil etmiyordu. Bu nedenle buhrandan çikış hayvancılık alanındaki gelişmelerle mümkün olmuştur. Şehir nüfusunun artması hayvan ürünlerine yeterli bir talep yaratmıştır.

3. 20. yüzyıl tarım buhranları tekelci kapitalist üretim ilişkilerinin tarımda üretici güçlerin gelişimini engellemesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Tekelci kapitalizmin 1929 sonrası **tekelci devlet kapitalizmine** dönüşmesini tamamlamasıyla birlikte, devletin desteği sayesinde tarım buhranlarında fiyatların düşmesi engellenebilmektedir. Diğer önemli bir nokta da geri bırakılmış ülkelere «yardım» yapılarak dünya piyasa fiyatlarının yüksek tutulmasıdır. Piyasaya sürüldüğünde dünya piyasa fiyatlarını düşürecek olan tahıllar «yardım» görünümü altında geçerli dünya piyasa fiyatlarının **üzerinde** fiyatlarla geri bıraktırılmış ülkelere satılır.

4. 20. yüzyıl tarım buhranı tarımın bütün alanlarını kapsamış ve kapitalist ülkeler ve yeni sömürgelelerdeki plantasyonları etkilemiştir. Dünya çapındaki bu buhran II. Dünya Savaşı sırasında kesintiye uğramış

1960'larda ise en üst noktasına ulaşmıştır. 1960 yılında ABD' fazla üretimi bertaraf etmek için çeşitli tarım ve hayvan ürünlerini depolama yoluna başvurmuştur. Bu ürünlerin sadece depolama masrafı 522 milyon doları bulmuştur. Bu dönemde üretimin kısıtlanması için alınan diğer bir tedbir de Amerika'da toprağını **ekmeyen** çiftçilere devlet tarafından prim ödenmesidir. Dünyanın bir çok ülkesinde açlık sorunu varken, tekelci kapitalist mülkiyet ilişkilerinin üretici güçlerin gelişmesini ve kitlelerin gelişmiş üretici güçlerin ürünlerinden yararlanmasını engellemesi kapitalizmin çöküşünün şartlarını hazırlamıştır.

5. 19. yüzyıl tarım buhranında buğday ve diğer tahılların fiyatlarında büyük bir düşüş izlenir. Oysa 20. yüzyıl buhranında fazla üretime rağmen tekeller ve tekeli burjuvazinin devleti, gümrük tarifeleri, ithalat kotaları ve sabit fiyatlar ile tarım ürünlerinin fiyatlarının yüksek tutulmasını sağlar. Tarım ürünlerinin fiyatlarındaki oynamalar tarım buhranı dönemlerine bir gösterege olamaz. Çünkü rekabetle belirlenen serbest dünya fiyatları değil, tekellerce belirlenmiş yüksek tekel fiyatları sözkonusudur.

Fazla üretim sanayide ve tarımda bazı farklılıklar gösterir. Tekelci kapitalist aşamada dünyanın üçte birini sosyalist ülkelerin oluşturması ve bir çok ülkede sürmekte olan ulusal kurtuluş savaşları, tekellerin mal sürebilecekleri ve yatırıma gidebilecekleri pazarların her gün daha fazla daralmasına yol açmaktadır. Tek amacı kâr olan kapitalist üretim biçimi, pazar olanaklarının giderek daralmasına karşı tekel fiyatlarını koruyabilmek için üretimini kısmak zorundadır. Yani tekeli kapitalizm artık üretici güçlerin gelişiminin önünde bir engeldir, üretilen malların insanların ihtiyaçlarını kar-

şılmasının önünde bir engeldir. Kapitalizm artık bir sistem olarak çıkmazdadır. Sanayide üretim sürecinin görelî olarak kısa olması üretim miktarı üzerinde kısa sürede değişiklikleri mümkün kılmaktadır. Bugün üretici güçlerin ulaşmış olduğu teknolojik düzey, bugün gerçekleşenden çok daha fazla miktarda üretim potansiyelini içermektedir. Fakat kapitalist ekonominin kâr dürtülü üretiminin zorunlu bir sonucu olarak tekelci işletmeler eksik kapasitede çalışır. Öte yandan tarımda üretim süreci en az bir mevsimlik bir dönemi kapsar. Üretimin kontrolü ve sınırlandırılması kolay değildir, süratle gerçekleştirilemez. Bu nedenle üretim fazlası olduğundan genellikle yapılan, ürünlerin imhası veya stoklanmasıdır.

I. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde tarım buhranındaki gelişmeler 20. yüzyıl tarım buhranının **periyo-
dik ve geçici** olmadığını, kapitalizmin genel bunalımının bir parçası olduğunu göstermektedir. Tekelci aşamaya girmesiyle birlikte kapitalist üretim ilişkileri üretici güçlerin gelişimine engel oluşturmaya başlamıştır.

20. yüzyılın birinci tarım buhranı makinalardaki gelişim, ikincisi üretkenliği arttırıcı etkenlerin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Yani üretici güçler geliştiğinde üretim artmakta, fakat fiyatları yüksek tutmak için üretimdeki bu artış ürünlerin stoklanması, imhası, toprakların boş bırakılması üretimin kısıtlanması gibi tedbirlerle yok edilerek üretici güçlerin gelişmesi ve gelişmiş üretici güçlerden tüm emekçilerin yararlanması engellenmektedir. Bütün bunlar kapitalizmin derinleşen ekonomik bunalımının toplumsal ve politik bunalımı da derinleştirdiğini göstermektedir. Tekelci kapitalistler mezarlarını gittikçe derinleştirmektedirler.

Ocak 1976, Sayı 19

TÜSTAV

İKİNCİ BÖLÜM

TUSTAV

TÜSTAV

EKONOMİK PLANLAMA VE KAPİTALİZM

Ekonomik planlama en genel hatlarıyla üretimin nicel ve nitel anlamda toplumun ihtiyaçlarıyla uyumlu ve tutarlı bir biçimde gelişmesini sağlamaya yönelik bilinçli düzenleme ve belirlemeler olarak tanımlanabilir.

Ekonominin planlanmasından amaç, üretimin belirlenmiş toplumsal ihtiyaçlara uyumunu sağlamaktır. Başka bir deyişle planlama, üretim sürecinde anarşiye yer bırakmayacak rasyonel (akılcı) bir düzen sağlamaya yöneliktir. Fakat burda söz konusu olan, yalnızca üretim birimlerinin, tek tek kendi içlerinde sağlayacakları ekonomik rasyonellik değildir. Belirlenmeye çalışılan şey, toplumsal üretim ölçeğinde sağlanacak olan rasyonelliktir. Rasyonelliğin toplumsal üretim ölçeğinde sağlanması ise, üretim birimlerinin tamamının, belirlenmiş toplumsal ihtiyaçları karşılama amacına tabi kılınmasıyla mümkündür. Fakat bunun, üretim araçlarının özel mülkiyetinin, değişim ve kâr amacına yönelik üretimin geçerli olduğu bir ekonomik düzende gerçekleştirilmesi olanaksızdır. Bu nedenle değişim için üretimin, üretim çabasına tamamen egemen olduğu, üretim araçlarının burjuvazinin elinde toplandığı kapitalist düzende eko-

nominin yukarda belirlenmeye çalışılan anlamda, planlanmasından söz edilemez.

Kapitalist üretim biçimi değişim ve kâr için üretimin, üretim çabasının merkezi haline geldiği, tarihsel olarak belirlenmiş bir toplumsal aşamadır. Bu üretim biçiminin egemen üretim biçimi haline geldiği toplumlarda, üretim süreci üreticiler tarafından bilinçli bir şekilde kontrol edilmekten çıkmakta, tam tersine, sermaye çıkarlarının hükmettiği üretim sürecinin kendisi, üretimde yer alanları kontrol altında tutmakta, onları hükmetmektedir. Bu durum, meta üretiminin zorunlu sonucudur. Kapitalizmin gelişim süreci içinde, üretim ile ihtiyaçların karşılanması arasındaki bağlantının kopması, emek ile sermayenin birbirinden tamamen ayrılması, iş gücünün metalaşması, üretim araçlarının belirli bir sınıfın, kapitalistlerin elinde toplanmasıyla giderel daha da kesinlik kazanır ve üretim süreci kâr elde etme güdüsünün egemenliği altına girer.

Kapitalist ekonomik düzende üretken çabanın ve ya kapasitenin nasıl dağılacağı, neyin ne kadar üretileceği, gelir dağılımı vb. gibi sorunlar değer kanununa göre çözümlenir. Yani bu gibi sorunların çözümü bilinçli, merkezi bir karar mekanizmasının sonucu olarak değil, kapitalistler arasındaki rekabete dayanan piyasa ilişkilerinin anarşik yapısı içinde belirir. Özel mülkiyetin geçerli olduğu üretim birimleri arasındaki rekabet ve dolayısıyla çelişki sistemin anarşik yapısını belirler. Neyin ne kadar üretileceğinin, üretken kapasitenin nasıl dağılacağı, özel mülkiyetin geçerliliği altında, temel amacın kârı azamileştirmek olduğu, birbirleriyle rekabet halindeki üretim birimlerinden oluşan anarşik yapı çerçevesinde belirleniyor olması, kapitalist sistemde toplumsal üretim ölçeğinde rasyonelliğe ulaşamayacağını gösterir.

Kapitalizmin gelişim döneminde gelişen burjuvazinin sözcülüğünü üstlenmiş olan iktisatçılar, değişim için üretimin ve daha fazla kâr elde etmeye yönelik çabanın insan doğasının kaçınılmaz sonucu olduğunu iddia ederek, bu özellikle üzerinde yükselen kapitalist sistemi tek doğal ve evrensel ekonomik sistem olarak tanımlamaya çalışmışlardır. Onlara göre rekabete dayanan pazar ilişkilerinin ürünü olan fiyatlama mekanizmasının, herşeyi kendiliğinden belirleyen işleyişi, en doğal ve dolayısıyla en rasyonel yoldur ve **piyasa mekanizması** olmaksızın ekonominin rasyonel bir şekilde işlemesi olanaksızdır. Çünkü onlara göre piyasa olmaksızın fiyatlarına mekanizması olamaz, fiyatlama olmadıkça da kaynakların etkin dağılımı olanaksızlaşır. Bu görüşler temelde kapitalizmin toplumların tarihsel gelişim süreci içinde geçmeleri mümkün aşamalardan sadece birisi olduğu gerçeğini gizlemeye yönelik burjuva ideolojisinin ürünüdür. Aslında bu görüşlerin temelinde yatan varsayımlar dahi sözkonusu sistemde karşıtlık, çelişki ve dolayısıyla anarşi olmadığını göstermeye yetmemektedir. Diğer taraftan kapitalist ülkelerin iktisat tarihleri, temelinde **piyasa mekanizmasının anarşik niteliği** yatan ekonomik buhranlarla doludur ve günümüzde burjuva iktisatçıların temel uğraşısı bu kaçınılmaz buhranların en hafif şekilde nasıl atlatılacağını araştırmaktır. Bu yüzden, kapitalizmde üretim sürecinin bilinçli bir şekilde gerçek ihtiyaçlara uyumunun sağlanması söz konusu olmadığına göre toplumsal ölçekte rasyonellikten de söz edilemez. Bu nokta kapitalizmin tekelci aşamasında daha da somutluk kazanır. Çünkü tekelci aşaması, kapitalizmin sürekli ve genel bir bunalıma girdiği, tekellerin, tekellerin durumlarını koruyabilmek için sahip olmaları gereken koşulların gereklerinin tekelci kesim dışında kalan toplum kesimlerinin çıkarlarıyla çeliştiği.

son aşamasıdır. Sözkonusu çelişkinin temelinde yatan nedenler tekелci yapının eksik kapasite kullanımı ve üretici güçlerin gelişmesini engelleyici niteliğidir.

Tekeller üretim sürecinde hakim oldukları ölçüde, firma düzeyinde firmanın denetimindeki çeşitli üretim birimlerinin tekел kârının azamileştirilmesi yönünde işletilmesini sağlamak amacıyla plânlama yapmak olanağına sahip olurlar. Fakat bunun üretim sürecinin toplumun bütünü yararına rasyonelleştirilmesiyle hiçbir ilişkisi yoktur. Üretim birimlerinin tam kapasiteyle çalıştırılmaması, tekelin tekел durumunu ve dolayısıyla tekел kârını korumasının koşullarının biridir. Toplum açısından ise kapasitenin tam kullanılmaması kaynak israfından başka bir anlama gelmez. Aynı şey üretici güçler sorunu için de geçerlidir. Bu nedenle tekелci firmaların kendi içlerinde kârı azamileştirmek için gerçekleştireceği plânlama ve programlamalar yöneldiği amaçlar bakımından temelden toplumun çıkarlarıyla çelişir.

Özetlemek gerekirse, üretim araçlarının özel mülkiyetinin ve meta üretiminin geçerli olduğu kapitalist bir ekonomide ekonominin planlanması yani üretimin toplumun gerçek ihtiyaçlarıyla uyumlu ve tutarlı bir şekilde gelişmesini sağlamak olanaksızdır. Bu nedenle, kapitalist ülkelerde, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan ve giderek burjuva iktisatçılarının önemli bir bölümünün uğraşı alanı haline gelen «ekonomik plânlama» girişimleri aldatıcı görüntüler olmaktan öteye gitmez. Bu girişimler sonucunda ortaya çıkan planlar ne denli ince matematiksel yöntemlere dayanırsa dayansın uygulama olanağından yoksundur. Söz konusu planlar emredici planlar değildir ve zaten burjuva iktisatçılarının geliştirdiği plânlama kuramında böyle bir kaygıya da rastlanmaz. Yapılan iş mevcut ekonomik

yapıyı veri olarak ulaşılabilecek hedefleri ve bu hedeflere ulaşmada kullanılacak araçları saptamak ve önermektir. Aslında bu girişimlerin temelinde kapitalizmin kaçınılmaz devresel dalgalanmalarını mümkün olduğu ölçüde önleme çabası yatmaktadır. Fakat bütün bu planlama çabalarına rağmen söz konusu buhranların önüne geçilemediği açıktır. Bu da üretim araçlarının özel mülkiyeti geçerli olduğu sürece ve «planlar» yalnızca yol gösterici nitelikte kaldıkça rasyonelliğin sağlanamayacağını göstermektedir.

Ekonominin planlanabilmesi için şu iki temel koşulun varlığı gereklidir.

- 1) Üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti,
- 2) Üretimin toplumsallaşması.

Daha önce de açıklandığı gibi üretim araçlarının özel mülkiyeti geçerli olduğu sürece neyin ne kadar üretileceğini, üretken kapasitenin nasıl dağılacakını kârı azamileştirme çabası yönlendirir. Bu koşullarda, üretim birimlerinin toplumun gerçek ihtiyaçlarına uyum sağlayacak şekilde planlanmasının olanaksız olduğu açıktır. Daha önce de belirtildiği gibi tüm ekonomi düzeyinde rasyonelliğin sağlanması ancak üretim birimlerinin toplumsal ihtiyaçların karşılanması amacıyla tabi kılınmasıyla mümkündür. Bunun gerçekleştirilmesi ise üretim araçlarının toplumun kontrolü altına alınmasına bağlıdır. Üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti gerçekleştirilmediği sürece merkezi planlama mekanizmasının işletilmesi olanaksızdır.

Üretimin toplumsallaşmasından kastedilen ise üretimin giderek daha büyük ölçekli birimlerde gerçekleştirilmesi, yani yoğunlaşmasıdır. Üretimin toplumsallaşması, planlamanın yapılmasını ve etkili kılınmasını ko-

laylaştırıcı bir koşuldur. Üretimin dağınık ve küçük birimlerde gerçekleştirilmesi planlama için gerekli verilerin sağlanmasında ve bu verilerin güvenilirliği konusunda zorluklar yaratır. Bu ise planlama mekanizmasında rasyonel bir düzeni sağlamanın temel koşullarından biri olan verilerin toplanması, hedeflerin saptanması ve hedeflerle koşullar arasındaki tutarlılığın gerçekleştirilmesi sürecini uzatabilir. Söz konusu sürecin uzaması planlamadan amaçlananın elde edilememesi sonucunu doğurur. Bu nedenle planlamadan beklenen sonuçların elde edilmesi bu iki koşulun varlığına bağlıdır.

KAYNAKLAR :

- Gülten Gazgan, *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, İ.Ü.İ.F., İstanbul 1969.
- Yalçın Küçük, *Planlama, Kalkınma ve Türkiye*, Gerçek Yayınevi, 1971.
- Paul M. Sweezy, *Kapitalizm Nereye Gidiyor?* Ağaoğlu Yayınevi, 1970.
- A. Nove, M. Nuti, *Socialist Economics*, Penguin Modern Economics Readings.
- Korkut Boratav, *Sosyalist Planlamada Gelişmeler*, SBF Yayınları, 1973.

Eylül 1976, Sayı 27

KALKINMA SORUNU

Kalkınma nedir, az gelişmiş ülkeler nasıl kalkınabilir, kalkınma çabalarının önündeki engeller nelerdir gibi sorular, gerek iktisatla uğraşanlar arasında gerekse kamu oyununda üzerinde son yıllarda en fazla konuşulan, tartışılan, cevap aranan sorular haline geldi. Bilhassa II. Dünya Savaşından sonra, iktisadî kalkınma konusu hem gelişmiş kapitalist ülke üniversitelerinin, hem de geri kalmış ülke üniversitelerinin üzerinde en fazla durduğu, geniş burs olanaklarının tahsis edildiği bir dal haline getirildi. Böylece II. Dünya Savaşının bitim yıllarından bu yana geçen dönem içinde kalkınma konusu burjuva iktisatçılarının üzerinde en fazla kitap ve makale yazdıkları, yeni kavram ve teoriler ürettikleri bir konu oldu.

Az gelişmişlik ve kalkınma sorununun II. Dünya Savaşı sonrasında çok daha gerilere dayanan bir geçmişi olmasına ve burjuva iktisatçılarının konuya ilgi göstermemelerine rağmen, konunun kapitalist blok tarafından, II. Dünya Savaşından sonra heyecanla karşılanması oldukça ilginçtir. Biz bu yazıda, bir yandan burjuva iktisadında kalkınma konusunun II. Dünya Savaşından sonra birdenbire önem kazanmasının ne-

denlerini araştırırken, diğer yandan burjuva iktisatçı-
larının az gelişmişlik ve kalkınma sorununa yaklaşımla-
rını eleştirmeye çalışacağız.

II. Dünya Savaşından sonra, bazı ülkelerin sosya-
list bloka geçmeleri ve bu arada ulusal kurtuluş savaşı-
larının hızlanarak sömürgelerin bağımsızlıklarına kavu-
şması giderek emperyalist - kapitalist sistemin pazar-
larının daralmasıyla sonuçlandı. Gelişen ulusal kurtu-
luş savaşları sonucunda bağımsızlıklarına kavuşan ül-
kelerin emperyalist - kapitalist sistemden kopma eği-
limleri pazar sorununu daha da önemli kıldığından, ba-
ğımsızlıklarını yeni kazanmış ülkelerdeki sosyo - ekono-
mik gelişmelerin emperyalizmin pazar gereksinimlerine
cevap verecek şekilde yönlendirilmesi bu dönemde em-
peryalizmin temel sorunlarından biri haline geldi. Bu
nedenle, II. Dünya Savaşından sonra emperyalist sis-
temin liderliğini ele geçiren ABD'nin öncülüğünde, az-
gelişmiş ülkelere malî ve teknik yönden yardım etmek
iddiası ile Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Ulus-
lararası Kalkınma Birliği, İthalât - İhracat Bankası,
Dünya Sağlık Teşkilâtı, AID vb. kurumlar oluşturu-
mak yoluna gidildi. Aslında az gelişmiş ülkelerin ekono-
milerini emperyalist metropollerin gereksinimleri doğ-
rultusunda yönlendirme amacını güden bu kurumlar
«yoksulluğa karşı uluslararası işbirliğinin» somut be-
lirtileri olarak gösterilmeye çalışıldı. Emperyalist sis-
temin, geri bırakılmış ülke ekonomilerinin gelişim
çizgisini belirlemek ve kendi pazar sorununa çözüm ara-
mak yolunda giriştiği bu çabanın teorik gerekçelerinin
bulunup ortaya konma görevi ise doğal olarak iktisatçı-
lara düştü. Böylece burjuva iktisatçıları arasında kal-
kınma sorunu birdenbire en fazla ilgi duyulan konu
haline geldi ve bu anı ilginin nedeni şöyle açıklanır
oldu :

«... hepimizin aynı dünyada yaşadığı ve kaderlerimizin değişmez bir biçimde birbirine bağlı olduğu fark edildikten sonra, iktisatçıların II. Dünya Savaşından bu yana çabalarının büyük bir kısmını, insanların çoğunun halâ yoksulluk içinde olduğu ülkelerin korkunç sorunlarına yöneltmiş olmaları doğaldır».(1)

İnsanların hepsinin aynı dünyada yaşadığı gerçeğinin, emperyalist sistemin sözcülerine ancak ulusal bağımsızlık savaşlarının yoğunlaştığı halkların sosyalizme yönelik tercihlerinin arttığı ve emperyalist dünyanın sömürdüğü pazarların daraldığı, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde fark edilmiş olması, temel amacı gizlemeye yönelik kaba, kaba olduğu kadar komik bir gerekçedir. Yine aynı şekilde yıllar boyu dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan halkları sömürerek, bu bölgeleri geri bıraktıran emperyalistlerin kaderinin ezilen sömürülen halkların kaderiyle aynı kefeye konmak istenmesi sözkonusu iktisadî kalkınma teorisyenlerinin hangi amaca yönelik olduğunu daha açık bir biçimde ortaya kaymaktadır. Başka bir deyişle, kapitalist dünyanın az gelişmişlik ve kalkınma sorununa II. Dünya Savaşından sonra birdenbire ilgi göstermeye başlaması nedensiz, kendiliğinden bir gelişim değildir. Ayrıca bu gelişim, gelişmiş kapitalist ülkelerin geri bıraktırılmış ülke insanlarına karşı besledikleri sempati veya «insancıl duygular» gibi soyut gerekçelerle açıklanamaz. Bu, söz konusu iktisatçıların önerdiği kalkınma stratejilerini deneyen ülkelerin hala kalkınmamış olmasından olduğu kadar, öne sürülen teori ve açıklamaların içerdiğinden de bellidir.

Burjuva İktisadında Kalkınma Teorisi

Daha önce de belirtildiği gibi, batıda birçok iktisatçı kalkınma konusu ile ilgilenmiş ve az gelişmişliği,

nedenlerini ve kalkınma yollarını kendi açılarından vermeğe çalışmışlardır. Bunlar arasında belirli konularda görüş farklılıkları varsa da, bunlar genellikle ayrıntıda ve yüzeysel plandadır. Bu nedenle temeli teşkil eden ve hemen hepsinde ortak olan yanlardan kalkılarak gelişmiş kapitalist ülkelerde türetilen ve az gelişmiş ülkelere kabul ettirilmeye çalışılan kalkınma teorileri, genel plânda ele alınıp incelenebilir.

Burjuva iktisatçılarının hemen hepsi, az gelişmiş ülkeleri, gelişmiş olanlardan ayırmada ölçüt olarak kişi başına düşen gelir düzeyini temel alma eğilimindedir. Başka bir deyişle, burjuva iktisadında bir ülkenin kalkınmışlık derecesi basit bir ortalamadan öte birşey olmayan kişi başına düşen gelir düzeyi ile ölçülmeye çalışılır. Gerçi, birçoğu kalkınmışlık derecesinin ölçütü olarak kişi başına düşen geliri almanın belirli bazı sakıncalarına değinirlerse de, bu ölçütün yerini tutacak somut bir alternatif getiremediklerinden sonuçta yine bu ölçütü temel alırlar. Aslında kalkınmışlık derecesini ölçmede kişi başına düşen gelir düzeyini ölçüt olarak almak söz konusu ülkedeki gelir dağılımının eşitsizliğini gözlerden kaçırmanın bir yoludur. Çünkü kişi başına düşen gelir, yıllık ulusal gelirin ülke nüfusuna bölünmesinden elde edilen aritmetik bir ortalama olup çeşitli sınıflar ve tabakalar arasındaki gelir farklılıklarını yansıtmaz. Ayrıca kişi başına düşen gelir ölçüt alındığında günümüz dünyasında petrol üreten az gelişmiş ülkelerin en fazla kalkınmış ülkeler olarak belirlenmesi gerekecektir. Bu çelişik durum kişi başına düşen gelir düzeyinin kalkınmanın ölçüsü olamayacağı gerçeğini daha somut bir şekilde ortaya koymaktadır. Burjuva iktisadında kalkınmayı kişi başına düşen gelir ile ölçme eğiliminin temelinde kalkınmışlık olgusunu zenginlik ile

tanımlama ve sorunun sınıfsal içeriğinden sıyrılma çabası yatmaktadır. Halbuki gelir düzeyinin yüksekliği ile ölçülen zenginliğin kaynağının ne olduğu, bu zenginliğin hangi kalıcı kaynaklara dayandığı veya söz konusu zenginlikten toplumun bütününe ne ölçüde faydalandığı belirlenmedikçe, kalkınma ile gelir düzeyi arasında dolaysız bir ilişki kurmak olanaksızdır. O halde kalkınma nedir veya nasıl tanımlanabilir?

Kalkınmayı kısaca üretici güçlerin gelişmesi, yani insanın doğayı kontrol etme olanaklarının artması olarak tanımlayabiliriz. Bilindiği gibi üretici güçler, insan, işgücü, üretim araçları, belirli üretim alışkanlık ve becerilerini içerir. Yani üretici güçlerin gelişmesi yukarıda sıralanan, doğayı kontrol etmede temel olan öğelerin nicel ve nitel anlamda gelişmesidir. Fakat, kalkınma konusunda ölçüt olarak üretici güçlerin bir bölümünü oluşturan insan ve işgücünün nicel büyüklüğünü veya işgücünün nicel anlamdaki büyüme hızını almak yanlış olur. Burada söz konusu olan işgücünün verimliliğinin artmasıdır. Bu ise üretim sürecinde üretim araçlarının daha yoğun bir şekilde yer almasına ve teknolojik gelişmeye bağlıdır. İşçi başına düşen üretim aracının arttırılması, işgücünün verimliliğinin arttırılmasının vazgeçilmez önkoşuludur. Başka bir deyişle üretim sürecinde üretim araçlarının giderek artan oranlarda kullanılır olması, işgücünden tasarruf yada birim işgücünün daha fazla kullanım değeri yaratması demektir.

Açıktır ki, insanın doğayı daha etkin bir şekilde kontrol etmesinden kastedilen de budur. Aslında kalkınma sorununun sınıfsal içeriği kalkınmanın sadece bir zenginlik artışı olmayıp, temelinde üretici güçlerin geliştirilmesi sorunu olduğu gerçeğinden kaynaklanır. Kalkınma sınıfsal bir sorundur derken aslında belirlenmek is-

tenen, kalkınmayı, ancak üretici güçlerin gelişimine destek olacak sınıfın başarabileceği gerçektir. İktidara ağırlığını koyması söz konusu olan toplumsal sınıf, iktidarının nesnel koşullarını yaratma ve yerleştirme sürecinde üretici güçleri geliştirme zorunluluğu ile karşı karşıyadır. Kapitalizmin gelişim döneminde burjuvazinin üretici güçlerin gelişmesini sağlayan ilerici niteliği ile, burjuvazinin tüm ilerici niteliklerini yitirdiği bir dönemde işçi sınıfı iktidarlarının gerçekleştirdiği hızlı kalkınma bu zorunluluğun en belirgin örnekleridir. İşte bu nedendir ki, kalkınma sorunu sınıfsal özünden sayutlanarak anlaşılmaya çalışılmaz.

Burjuva iktisadında az gelişmişliğin nedeni araştırılırken aynı kalkınmanın tanımında takip edilen yola başvurulur. Örneğin az gelişmiş ülkelerin geri kalış nedeni şu kısır döngü mantığı ile açıklanmaya çalışılır: «Bir ülke yoksul olduğu için yoksuldur.» (2) Yani sorun yine sadece yoksullukla zenginlik arasında bir ikilem gibi gösterilmeye çalışılır ve sorunun çözümü arz ve talep yasalarının işletilmesinin gerçekleştirilmesinde aranır. Bu belirleme bir anlamda az gelişmiş ülkelerin nasıl kalkınacağına değil de, neden kalkınmayacağına açıklanması görünümündedir. Aslında az gelişmişliğin nedeni bu ve buna benzer vargılarla açıklamaya çalışanların düştüğü açmazın nedeni, bunların az gelişmişliğin gerçek nedenini gözden kaçırma yönündeki tavırlarıdır. Sorunun yukardaki alıntıda olduğu gibi çözümsüzlükle noktalanması bu tavrın doğal sonucudur.

Aslında az gelişmişliğin temelinde yatan, söz konusu ülkelerin iç dinamiğinin tarihsel süreç içerisinde gelişmiş kapitalist ülkeler tarafından yok edilmesidir. Yani kapitalizm gelişim süreci içinde, kapitalizm öncesi üretim biçimlerinin egemen olduğu ülkelerin sömürge-

leştirilmesi yolu ile bu ülkelerin iç dinamiğini parçalamış ve buralardaki üretici güçlerin gelişme sürecini belirleme olanağına sahip olmuştur. Böylece sömürgeleştirdikleri bölgeleri sömüren kapitalist ülkeler giderek daha fazla gelişirken dış dinamiğin belirleyici hale gelmesiyle üretici güçlerin gelişmesi engellenen ve sömürülen bölgeler, geri kalmışlığa mahkum edilmişlerdir. Bu süreç, tekelci kapitalizm döneminde daha yoğun bir şekilde devam etmiş ve emperyalist sömürünün tahakkümünden kurtulamayan ülkeler az gelişmişlikten de kurtulamamışlardır. Kısacası az gelişmiş ülkelerde hakim olan yoksulluğun nedeni, bu ülkelerin öteden beri yoksul olmaları değil, üretici güçlerin ancak endüstrileşmiş kapitalist ülkelerle girilen ilişkilerin **izin verdiği ölçüde** geliştirilebilmesi ve yine bu ilişkiler sonucunda yoğun bir sömürüye tabi tutulmalarıdır. Yani az gelişmiş ülkeler kendi iç dinamiklerinin sonuçları olarak değil, fakat yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız şekilde **geri bırakıldıkları** için gelişmemişlerdir. Az gelişmişliğin nedenlerini emperyalizm ve sömürü olgusundan soyutlayarak açıklamağa kalkışmak burjuva iktisatçıların kalkınma sorununa yaklaşımlarındaki tavrın en belirgin örneklerinden bir tanesidir.

Burjuva iktisadında az gelişmiş ülkeler için kalkınma yöntemleri araştırılırken yapılan varsayımlardan bir diğeri de az gelişmiş ülke koşullarının, günümüzün gelişmiş kapitalist ülkelerinin yıllar önce sanayi kapitalizminin gelişim döneminde içinde buldukları koşulların kopyası olduğu varsayımdır. Başka bir deyişle, yapılan varsayıma göre günümüzün az gelişmiş ülkeleri, gelişmiş kapitalist ülkelerin birkaç yüzyıl önceki koşullarını yaşamaktadır ve aynı onların geçirdikleri süreçten geçerek sanayileşip kalkınacaklardır.

Daha önce de belirtildiği gibi, az gelişmiş ülkelerin içinde bulunduğu koşullar, endüstrileşmiş kapitalist ülkelerin ilk gelişim döneminin koşullarından çok farklıdır. Öncelikle bu ülkelerin gelişim süreci kendi iç dinamiğinin bir sonucu değildir. Bu nedenle, az gelişmiş ülkelerde kapitalizm giderek gelişse bile, bu gelişimin sınırları ve niteliği dışardan belirlendiğinden, söz konusu kapitalist gelişimi Avrupa da sanayi devrimi ile hızlanan kapitalistleşme ile özdeşleştirmek olanaksızdır. Avrupa da kapitalist kalkınma, burjuvazinin rekabetçi kapitalizm döneminde üretici güçleri geliştiren ilerici niteliği sonucunda gerçekleştirilmiştir. Fakat günümüzde emperyalizmin denetiminde gelişip, palazlanan ve rekabetçi aşamayı atlıyarak tekelci niteliklerle ortaya çıkan az gelişmiş ülke burjuvazisi dışa bağımlı bir biçimde geliştiğinden üretici güçleri geliştirici bir niteliğe sahip değildir. Az gelişmiş ülkelerin bir kısmında bilhassa İkinci Dünya Savaşından bu yana uluslararası tekelci sermaye ile bütünleşme düzeyinde çıkar birliğine girmiş olan, tekelci niteliklere sahip burjuvazinin üretici güçleri geliştirmesi beklenemez.

Bu nedenle az gelişmiş ülkeler kapitalist yoldan kalkınma olanağına sahip değildir. Az gelişmiş ülkelerin kapitalizm ile kalkınamayacağı gerçeğini belirleyen bir diğer neden de, bu ülkelerin dış pazarlara açılma olanağının olmamasıdır. Günümüzün gelişmiş kapitalist ülkelerinin bu gelişmişlik derecesine ulaşmalarında dış pazarları sömürme olgusunun büyük payı vardır. Diğer yandan geri bırakılmış ülkeler böyle bir olanağa sahip olmadıkları gibi, emperyalist-kapitalist sistem içinde kendileri birer pazar durumuna düşürülmüşlerdir. Bu nedenle az gelişmiş ülke koşullarının Avrupa da kapitalizmin gelişme dönemindeki koşullarla aynı olduğu tezi

kadar, az gelişmiş ülkelerin kapitalist yoldan kalkınma olanağına sahip olduğu tezi de geçerli değildir.

Burjuva iktisatçılarının geliştirdiği kalkınma teorisinde az gelişmiş ülkelerde kalkınmanın önündeki en büyük engel olarak tasarruf eksikliği gösterilir. Bunun nedeni olarakta yaygın yoksulluk ileri sürülür. Aslında bu engel, sermayenin daha hızlı ve etkin bir şekilde kullanılma olanağının derecesi ile sınırlıdır. Eldeki sermayenin tam kapasite ile kullanılması ve üretimin sermaye malları üretimine dönük olması, tasarruf sorununu kalkınma çabalarının önünde temel engel olmaktan çıkarır. Gerçek anlamda sanayileşebilmek için öncelikle sermaye malları üreten sanayilerin geliştirilmesi gerektiğinin sık sık vurgulanmasının nedeni budur. Üretimin sermaye malları üretimine yönelik olması kalkınma çabası içindeki ülkelerde tasarruf sorununun aşılmasının ön koşullarından birisidir. Çünkü sermaye malları tüketimde değil üretimde kullanılabilir ancak. Burjuva iktisatçıları az gelişmiş ülkelerin kalkınmalarında sanayileşmenin işlevine değinirlerse de, söz konusu edilen ağır sanayi değil, tüketim malları üretimine yönelik hafif sanayidir. Aslında, burjuva iktisatçıları, az gelişmiş ülkeler için önerdikleri tüketim malları sanayinin bu ülkelerin içinde bulunduğu varsayılan kısır döngüden kurtarma ve kapitalist ilişkileri geliştirme çerçevesinde ele almaktadırlar. Yani sanayinin gelişmesi, onlar açısından, ekonominin kapalı bir ekonomi olmaktan çıkarılması, pazar için üretim ve pazarın genişletilmesi yönünden gereklidir yalnızca. Bu nedenle onlara göre az gelişmiş ülkelerde başlangıçta ancak hafif ve tüketim malları üretimine dönük sanayiler geliştirilebilir. Bu arada, gelişen kapitalistleri yatırıma yönlendirmek ve pazarı genişletmek için kamu sektörü alt yapı tesislerini geliştirmelidir. Burjuva iktisatçıları en genel anlamda toparlamaya çalıştığı-

mız bu önerilere az gelişmiş ülkelerin gerek ileri teknolojiyi getirmesi, gerekse ödemeler dengesinde karşılaşılan zorlukların giderilmesi açısından yabancı sermaye ihtaline önem vermeleri gerektiğini de eklemektedirler.

Görüldüğü gibi burjuva iktisatçılarının bu önerileri aslında az gelişmişliği ortadan kaldırmaktan çok az gelişmiş ülke ekonomilerini II. Dünya Savaşı sonrası dönemde emperyalist sistemin giderek ciddileşen pazar sorununu giderecek şekilde ayarlamaya yöneliktir. Temel çaba değişen koşullar altında emperyalist-kapitalist sistem içinde az gelişmiş ülkeleri sisteme daha çok bağımlı kılacak yeni bir iş bölümü düzenini sağlamaktır. Bu iş bölümünün koşullarının sağlanması için de az gelişmiş ülkelerde, emperyalizmin denetiminde, bir sanayii yapısını geliştirilmesi öngörülmüştür. Burjuva iktisatçılarının önerilerini 1950'lerden bu yana uygulayarak kalkınmaya çalıştıklarını iddia eden ülkelerin bugün ulaştıkları yer, burjuva iktisatçılarının II. Dünya Savaşından bu yana az gelişmiş ülkelere kabul ettirmeye çabaladıkları kalkınma teorisinin amaç ve niteliğini sergileyen en açık gösterge durumundadır. Bugün söz konusu ülkelerin çoğunda ulusal gelir içinde, sanayinin payı artmış fakat bu ülkeler bir türlü kalkınmamışlardır. Çünkü bu ülkelerde gelişen sanayinin belirleyici niteliği, burjuva iktisatçılarının önerdiği gibi tüketime dönük olmuş ve montajcılığın sınırlarını aşamamıştır. Başka bir deyişle az gelişmiş ülkelerde emperyalizmin denetiminde geliştirilen kapitalizm bu niteliğinden ötürü üretici güçleri gerektiği gibi geliştirmekten uzak kalmış ve süreç pazarın genişlemesinden dolayı yalnızca uluslararası tekelci sermaye ve onun yerli ortaklarına yaramıştır. Özetlemek gerekirse, kalkınma sınıfsal bir sorundur ve ancak çıkarları üretici güçlerin gelişmesiyle aynı doğrultuda olan sınıf-

larca gerçekleştirilebilir. İşte bu nedendir (ki, günümüzde geri bırakılmış ülkeler kalkınmalarını ancak sosyalizm koşullarında gerçekleştirebilirler. Az gelişmiş ülkelerin emperyalist - kapitalist sistemden kopmadıkça şu veya bu yoldan kalkınmaları mümkün değildir.

-
- (1) Benjamin Higgins, **Economic Development. Problems, Principles and Policies** 1968, New York.
  - (2) Ragnar Nurkse, **Some International Aspects of the Problem of Economic Development, The Economics of Underdevelopment**, s. 256.

Ekim 1975, sayı 16

TÜSTAV

DEVALÜASYON

Devalüasyonun Tanımı :

Bir ülkenin parasının başka ülkelerin paralarına göre değerinin düşürülmesine **devalüasyon** denir. Dış ticarete yani bu ülkenin dış ülkelerle olan ilişkilerinde, ödemeler dengesinde meydana gelen problemleri çözümlenme yöntemlerinden birisi de devalüasyondur. Herhangi bir ülkenin dış ülkelerle olan ekonomik ilişkilerinde, o ülkenin dış ülkelere sattığı/verdiği her türlü (mal, hizmet, borç vs.) değer ile dış ülkelerden aldığı değerler arasındaki dengeye «**ödemeler dengesi**» denir. Buna göre eğer o ülkenin sattığı/verdiği mal, hizmet, borç, vs. gibi değerler aldıklarından az olursa «**ödemeler dengesi açığı**» vardır denir. İşte devalüasyon bu açığı kapatmak için yapılır.

Devalüasyonla yapılmak istenen ihraç mallarının fiyatlarını diğer ülkeler için ucuza getirmek ve dolayısıyla ihracatı artırmak ve ithal mallarının fiyatlarını yükselterek iç piyasada ithal mallarına olan talebi azaltmaktır. Örneğin 1 Doların 10 TL. olduğunu varsayalım. Yapılan devalüasyon sonunda 1 Dolar karşılığı 20 TL. olarak tespit edilmiş olsun. Bu durumda yabancı bir ülke devalü-

asyondan önce 1 Dolar karşılığı 10 TL. lik mal alırken şimdi 1 Dolar karşılığında 20 TL. lik mal alabilecektir. Yani ihraç ettiğimiz mallar yabancılara göre yarı yarıya ucuzlamış olacaktır. İthalatta ise tam tersi olacak ve ithal malları iki misli pahalıya alınacaktır.

Devalüasyonun uygulanmasına «dış ödemeler dengesi açığını» kapatmak dışında başka nedenlerden dolayı da başvurulabilir. Örneğin Dünya pazarlarındaki payını artırmak, rakiplerini geride bırakmak isteyen ülkeler de bu yolu deneyebilir. Ancak, bu durumda rakip ülkelerin de aynı şekilde devalüasyon yaparak, bütün girişimleri etkisiz hale getirebilme olanakları vardır.

Az gelişmiş Ülkeler ve Türkiye Açısından Devalüasyon:

Daha önce açıklandığı gibi devalüasyon temelde ihracatı artıracığı ve ithalatı kısacağı düşünülerek alınan bir tedbirdir. Ancak devalüasyonun ülke ekonomisinin tümünü kapsayan etkileri vardır. Türkiye gibi az gelişmiş ya da geri bırakılmış ülkeler açısından devalüasyonun amaçlarının gerçekleşme şansının ve devalüasyonun etkilerinin anlaşılabilmesi için bu ülkelerin ekonomik yapıları hakkında kısa bir açıklama yapmakta fayda vardır.

Emperyalist-kapitalist sistem içinde yer alan Türkiye gibi az gelişmiş ülkeler emperyalist ülkelere bağımlı bir çarpık sanayileşme içerisindedirler. Sanayi, montaj, taşaron ve dayanıksız tüketim malları sanayi niteliğinde olup teknoloji, yatırım malları, temel girdiler vs. gibi yollardan uluslararası tekeli sermayeye bağımlı durumdadır. İhraç mallarının büyük kısmını tarımsal ürünler kapsamaktadır. Öte yandan az gelişmiş ülkelerin ham

madde, maden ve tarım ürünleri vs. ihracatında alıcı durumunda olan tekeller bu malları değerlerinden düşük fiyatla almakta ve öte yandan ithal edilen mallar uluslararası tekeller tarafından değerlerinin çok üzerinde satılmaktadır.

Şimdi devalüasyonların amaçlarının Türkiye gibi az gelişmiş ülkeler açısından geçerliliğini inceliyelim. Önce ihracatı ele alalım. Emperyalist-kapitalist sistem içerisinde yer alan az gelişmiş ülkelerin ihracatlarının 4/5'i, sayıları çoğunlukla 1 ile 4 arasında değişen tarımsal ürünlerden oluşmaktadır. Örneğin Türkiye'nin ihracat yapısında % 74-86 oranında tarım ürünleri, % 5-7 oranında madencilik ve taş ocakları ürünleri ve % 14-20 oranında sanayi ürünleri yer almaktadır. 1971 yılı ihracatına göre pamuk, yaprak tütün, kabuksuz fındık ve üzüm gibi bu dört tarımsal ürünün tarımsal ihracatın % 78,4 ünü, genel ihracatın ise % 56,9 unu kapsadığı görülmektedir.

Devalüasyon neticesinde bu ürünlerin ihracatının artması, çeşitli kısıtlamalarla karşı karşıyadır. Herşeyden önce tarımsal ürünlerin stoklarının bulunması gerekir, yoksa kısa dönemde bu ürünlerin arzını artırmak mümkün değildir.

Öteyandan az gelişmiş ülkelerin ihraç ettiği tarımsal ürünlerin devalüasyon nedeniyle fiyatlarındaki düşmeler, dünya piyasalarında bu mallara olan talepte fazla bir değişiklik yapmayacaktır. Örneğin 1969'da tarımsal ürünlerin toplam ihracat içindeki payı % 75,4 iken, Ağustos 1970 devalüasyonuna rağmen bu pay 1970'de % 75,2 ve 1971'de % 72,6 olmuştur. Bu durumda Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerin ihraç mallarına talep zayıf kalmaktadır.

Öteyandan devalüasyonun ithalâtı azaltacağı ve sanayileşmeyi olumlu yönde etkileyeceği görüşü de Türkiye gibi emperyalist-kapitalist sistem içerisinde ve sanayileşmenin dışa bağımlı bir şekilde geliştiği ülkeler için geçerli değildir. Örneğin Türkiye'de 1947'den itibaren devamlı olarak bugüne kadar dış ticarete aleyhte bir açık mevcuttur.

Sanayileri teknoloji, yatırım malları, temel girdiler vs. bakımından uluslararası tekelci sermayeye bağlı olan az gelişmiş ülkelerin ithalâtı bunlar üzerine olmaktadır. Bu nedenle devalüasyon neticesinde ithal malları fiyatlarındaki artışlar nedeniyle bunlara olan talebin azalması beklenemez. Sadece lüks tüketim malı ithalâtı azalabilir. Devalüasyon sonucunda ithal edilen malların ülke içinde üretimi daha cazip hale gelir. Ancak ülke içinde yeteri kadar sermaye birikiminin olmaması bu eğilimi engeller. Öte yandan az gelişmiş ülke sanayiinin emperyalizmin çıkarları doğrultusunda yönlendirilmiş olması başlıca engeldir. Uluslararası tekelci sermaye ve onunla bütünleşmiş yerli tekelci sermaye kârlarını azamileştirmek amacıyla geniş kitlelerin aleyhine hareket ederler.

Devalüasyon sonucunda ithalât daha pahalıya mal olur. Ülke içindeki sanayiciler girdikleri ve dolayısıyla maliyetlerdeki bu artışları mal fiyatlarına yansıtmakta gecikmez. Sanayi kesiminde üretilen malların fiyatlarının artışı karşısında tarım kesimi de fiyat artışlarına gitmek durumunda kalır. Oysa devalüasyondan yararlanabilmek için iç fiyatların artışını önlemek gerekmektedir. Ancak devalüasyon ithal fiyatlarındaki artışlara neden olarak başlı başına fiyatları yükseltici bir etkiye sahip olmaktadır. İç fiyatlardaki artışları önlemek için iç talep düzeyini kısarak kredileri azaltmak yani kârlarda bir

düşme meydana getirmek gerekmektedir. Fakat yukarıda da değindiğimiz gibi iç fiyatlar yükselirken kârlar lehinde bir gelişme ortaya çıkmaktadır.

Görüldüğü gibi devalüasyonun ithalâtı azaltıp ihracatı teşvik edeceği şeklindeki varsayım az gelişmiş ülkeler açısından geçerli olmamaktadır. Devalüasyon, ekonomik yapıları aynı olan, hemen hemen aynı malları üretilen ülkeler arasındaki ticarete başarıya ulaşabilir. Örneğin ABD'nin yapacağı bir devalüasyon Federal Almanya'da üretilen Volkswagen arabalarının fiyatlarını artırarak ithalâtını azaltabilir. Veya böyle bir durum Japon malları için söz konusu olabilir. Böylece ithalâta meydana gelebilecek bir azalma o ülkenin benzer mallar üreticilerini koruyabilir. Ancak fakir ve zengin ülkeler dünya pazarı için aynı malları üretmemektedirler. Türkiye ve benzeri ülkeler ekonomileri için, yatırım ve ülkedeki çarpık sanayi için gerekli olan malların ithalâtı gereklidir. Ve bunlar ülke içinden sağlanamamaktadır. Buna karşılık bu ülkelerin ihracat pazarları fiyatları düşünce, otomatik olarak genişleyememektedir. Bu ülkelerde devalüasyonun etkisi aslında dezavantajlı durumda olan ticaret hadlerini daha da kötü bir duruma sokmaktadır. (İthal edilen malların fiyatları ihraç edilen malların fiyatlarından daha fazla artacağı için dış ticaret açığını fazlaştıırır.) Ve nihayet ithalât ekonomide çok önemli bir bölümü kapsadığından iç fiyatları artırmaktadır. Neticede devalüasyon genel olarak üç grubu kazançlı duruma sokmaktadır; ihracatçılar, ihraç mallarının yabancı alıcıları ve ekonomik bozulma nedeniyle ülke iş çevrelerine hakim olan yabancı ve yerli tekeller.

Devalüasyonun az gelişmiş ülkeler yönünden bütün bu olumsuz yanlarına rağmen, az gelişmiş ülkelerin ge-

lişmiş kapitalist ülkelerden çok daha yüksek oranlarda ve sık sık devalüasyona başvurdukları görülmektedir. Aşağıdaki tablodan da izlenebileceği gibi 1948 - 1967 döneminde değişik bölgeler arasındaki devalüasyon nisbetlerinde açık bir çelişki vardır.

Bölgeler	(1948-1967) Ülke sayısı	Ortalama ağırlıklı devalüasyon yüzdesi
Avustralya,	4	% 5,2
Kanada, Y. Zelanda,	20	% 23,5
ABD.	12	% 38,4
Avrupa	14	% 46,1
Orta-Doğu		
Asya (Japonya hariç)	36	% 47,6
Afrika		
Latin Amerika	23	% 62,2

Kaynak : M.G. de ureis, «The Magnitudes of Exchange Devaluations» Finance and Development No: 2, 1968, s. 10

Emperyalist ülkeler, az gelişmişlere göre ödemeler dengesinde daha az problemlerle karşılaşmakta ve dolaşısıyla daha az ve düşük oranlarda devalüasyon yapmaktadırlar. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Herşeyden önce sanayileşmiş ülke, kendi makina ve teçhizatını üretebilir, tecrübeli mühendis ve kalifiye işgücü arzuna sahiptir. Bu avantaj, sanayileşmiş ülkelerin üretimlerini dünya pazarlarındaki talep değişmelerine kolayca uydurabilmelerini sağlar. Bunun yanında sanayileşmiş ülkeler, ih-

racat yoluyla elde ettikleri gelirler için bir veya birkaç mala bağlı değildirler. Bir grup mal için piyasa talebinde meydana gelecek bir düşmenin emperyalist ülkelerin ödemeler dengesi üzerindeki etkisi sınırlı olacaktır. Az gelişmişlerin ise sanayi, tarım ve madencilik yapıları dışa bağımlı olduğundan ve bilhassa madencilik alanındaki ve tarımdaki üretimin gelişmiş kapitalist ülkeler ihtiyacına yönelik olması ve bu malların arzının kısa vadede dünya pazarlarındaki talep değişikliğine oranla artırılamaması yüzünden devalüasyon yoluyla bu malların fiyatlarının düşürülmesi emperyalist ülkelerin yararına olacaktır.

Emperyalist ülkelerin diğer bir avantajları da sigortacılık, bankacılık gibi hizmetlerden de gelir sağlamaları ve büyük ticari filolara sahip olmalarıdır. ABD, İngiltere gibi emperyalist ülkelerin döviz kazançlarının en önemli kaynakları ülke dışı yatırımlar ve borç vermekten elde ettikleri faizler yoluyla ortaya çıkmaktadır. ABD ve İngiltere'nin döviz kazançlarının %30 ile %35 arasındaki payı, hizmetlerden sağlanmaktadır. Emperyalist-kapitalist sistemin içinde yer alan geri bıraktırmış ülkelerin bazılarının dış ticaret dışında, ülke dışında çalışan işçilerin gönderdiği dövizlerle sağladığı gelir çalışılan ülkenin ekonomik şartlarına sıkı sıkıya bağlıdır ve bu nedenle istikrarlı değildir. Batı Almanya gibi emperyalist ülkenin karşılaştığı herhangi bir bunalımda işten ilk çıkarılan yabancı işçiler olmaktadır. Bu nedenle az gelişmiş ülkenin elde ettiği bu dövizler bu kategoriye alınmamalıdır.

Az gelişmiş ülkeler, dış ticaret açıklarını kapatabilmek ve bir yerde iflası önleyebilmek için ihtiyaç duydukları dövizî uluslararası mali kuruluşlar ve dış ülkelere borçlanma ile karşılama yoluna giderler. Borç

alınan bu uluslararası kuruluşlar, emperyalist ülkelerin kontrolünde ve onların çıkarları doğrultusunda çalışmaktadır. Bu kuruluşlar ise verdikleri kredilerin ve faizlerin zamanında ödenmesini isterler. Üstelik ödemenin verdikleri döviz cinsinden yapılmasını şart koşarlar, İşin canalıcı noktası Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası vb. kuruluşların ve emperyalist ülkelerin, kredi veya borç verdikleri azgelişmiş ülkelerin ekonomilerini kontrol etmeleridir. Azgelişmiş ülkelerin borç veren uluslararası mali kuruluşlara borçlarını ve faizlerini kısıtlı bir zaman içinde ödeyebilmeleri hızlı bir sanayileşmeyle mümkündür. Ancak daha önce de belirtildiği gibi bu ülkelerin bağımsız bir şekilde sanayileşmeleri ve dünya pazarlarında emperyalist ülkelere rakip olmaları mümkün değildir. Böylece ödemeler dengesinde açıklar yaratan şartlar, azgelişmiş ülkelerin krizleri önlemek için uluslararası mali kuruluşlardan sağlanan imkânlarla daha da güçlenmiş olur ve azgelişmiş ülkeler kısır bir döngü içersine girer.

Esasta azgelişmiş ülkelerde yapılan devamlı devalüasyonlar, bu ülkelerin iç fiyat yapısını dış fiyat yapısına devamlı olarak ayarlamaları sonucunda meydana gelmektedir.

Yukarda sayılan nedenlerle devamlı dış ticaret açığı ile karşılaşan azgelişmiş ülkeler üzerinde bir de Uluslararası Para Fonu (IMF)nun baskısı mevcuttur. Uluslararası Para Fonu sayıları toplam oyların 3/4'ünü ellerinde bulunduran emperyalist ülkelerin hakimiyetinde uluslararası mali bir kuruluştur. 2 Eylül 1975 yılında yapılan IMF toplantısında ülkelerin payları tekrar düzenlenmiştir. Ancak bu düzenleme petrol üreticisi ülkelerin lehine olmasına rağmen, emperyalist ülkelerin kontrolünü pek etkilememiştir. Bu kuruluş, ödeme güclüğü çe-

ken ülkeleri devalüasyon yapmaya zorlamakta, aksi halde bu ülkelere verdiği kredileri keseceği tehdidini yapmaktadır. Uluslararası Para Fonu bu yöndeki baskılarına gerekçe olarak ilgili ülkedeki fiyat istikrarını sağlaması gerekliliğini göstermektedir. Halbuki az gelişmiş ülkelerin yapacağı devalüasyonlar daha önce de belirtildiği gibi sonuçta enflasyonu yani hızlı fiyat artışlarını körükleyici olmaktadır. Örneğin Türkiye'de Uluslararası Para Fonu'nun da tavsiyesiyle uygulanan 1970 devalüasyonundan sonra fiyat artışları % 30'a ulaşmıştır.

Açıkça görülüyor ki Uluslararası Para Fonu'nun niteliği ve az gelişmiş bir ülkede yapılacak devalüasyonun emperyalist ülkelere sağladığı yararlar gözönüne alındığında bu kuruluşun sömürü düzeninin devamı için kulvamı için kullanıldığı açığa çıkmaktadır.

Emperyalist-kapitalist sistem içerisinde geri bırakılmış bir ülke olan Türkiye'nin dışticaret yapısı diğer geri bırakılmış ülkelerinkinden pek farklı bir durum göstermemektedir. Dolayısıyla yukarıda genel olarak az gelişmiş ülkeler için sıraladığımız sorunlar Türkiye'nin bugüne dek yaptığı devalüasyonların temel nedenlerini oluşturmaktadır. Türkiye'de 1971 yılına kadar 3 büyük devalüasyon yapılmıştır. Bunlar 1946, 1958 ve 1970 devalüasyonlarıdır. Bu arada gerek 1958 gerek 1970 devalüasyonları Uluslararası Para Fonu'nun çalışmaları ve isteği doğrultusunda yapılmıştır.

1971 yılından sonra paralarını dalgalanmaya bırakmış Avrupa memleketlerinin paralarına göre % 2-%5 arasında değişen devalüasyon ve revalüasyonlar yapılmıştır. Bu ayarlamalar sonucunda Türk parası (1975'te) Mark itibariyle, Amerikan dolarına göre % 6,7 ve İngiliz Sterlinine göre % 8.2 oranında değer kazanmış, Al-

man markına göre % 45,5, İsviçre frankına göre % 61,8 ve Fransız Frankına göre % 21,6 oranında değer kaybetmiştir.

Son verilere göre, Türkiye'deki enflasyon yüzde 30'luk seviyesini sürdürmektedir. Parasal görünüm kritik bir safhaya girmiş ve paranın dolanımı yıllık olarak % 39'luk bir oranda artışını devam ettirmiştir. GSMH (Gayrisafi Milli Hasıla) yıllık olarak % 7,5 oranında artarken dışticaret açığı beş katı bir nisbette çoğalmaktadır. Döviz rezervleri ise Eylül 1974 den bu yana % 20'den fazla düşüş kaydetmiştir. (Veriler International Reports'un 18 Nisan 1975 tarihli sayısından alınmıştır.)

Bu göstergelerin ortaya koyduğu gerçek, Türkiye'nin tehlikeli bir yol kavşağına gelmiş olduğudur. Tüm emperyalist-kapitalist sistemin içinde bulunduğu bunalım içinde çıkmazlarla bocalıyan Türkiye ekonomisinin sorunları hiçbir şekilde devalüasyon gibi kısa vadeli tedbirlerle halledilemez. Sorunlar yapısaldır ve emperyalist-kapitalist sistem içinde ve kapitalist düzen içinde ne yapılırsa yapılsın kitlelerin ihtiyaçlarını karşılama olanağı yoktur.

Kasım 1975, Sayı 17

TÜSTAV

TÜSTAV

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜSTAV

AMERICAN OVERSIGHT
TÜSTAV

Bu bölümde yer alan her iki yazı da aynı konunun farklı düzeylerde irdelenmesini içermekte. İlk yazı emperyalizmin günümüzdeki statejisinin, kapitalizmin yüz-yılımızdaki ekonomik-politik gelişiminin zorunlu sonucu olarak ortaya çıkışını açıklamaya yönelik. Emperyalizmin genel stratejisinin ise ağırlıkla askerî yönü ele alınmış. İşte bu bağlamada, «Emperyalizm ve Yeni Askerî Statejisi» ile «Militarizm ve ABD Ekonomisi» yazıları bütünleşmektedir.

Her iki makale de, yazıldığı koşullar gözönünde bulundurulduğunda, gerek emperyalistler arası gerekse de emperyalist-kapitalist sisteme karşı güçler arasındaki araştırmalara ancak bir başlangıç niteliğindedirler.

İkinci yazıda özellikle ABD emperyalizminin militarizm açısından değerlendirilmesi, kuşkusuz rastlantısal değil. ABD'nin emperyalist ülkeler içinde en saldırganı olması olgusu günümüzde geçerliliğini korumaya devam etmekte. Ancak bu saldırganlığın her zaman açık ve doğrudan olmamasının ABD'nin emperyalist-kapitalist sistem içindeki konumunu değiştirmede belirle-mekte yarar var.

EMPERYALİZM VE YENİ ASKERİ STRATEJİSİ

Modern militarizm, kapitalizmin bir sonucudur. Her iki şekliyle kapitalizmin canlı bir ifadesidir - (kapitalist devletlerin dış çatışmalarında kullandıkları bir askeri güç olarak ve hakim sınıfların proleteryanın her çeşit ekonomik, sosyal ve politik hareketini bastırarak bir silah olarak. (1)

En kaba bir biçimde nasıl politik ilişkiler ekonomik ilişkilerin yoğunlaşmış bir biçimi ise, askeri mücadele de politik ilişkilerin en yoğunlaşmış şeklidir. Burada en kaba biçimde dedik. Çünkü yalnızca genel doğrulardan yola çıkıp incelemelerde sorunların özgün yanlarını ihmal edersek, mekanik ve dolayısıyla eksik ve yanlış yorumlamalardan kaçınamayız. Bu nedenle soruna genel doğruların ışığı altında, ancak bu yazı çerçevesine sığdıracığımız kadar da geniş boyutlarıyla bakmaya çalışacağız. Bu nedenle emperyalizmin günümüzdeki askeri stratejisini kavramak için kuşkusuz yüzyılımızın tüm temel ekonomik ve politik gelişmelerinden hareket etmek zorunluluğu vardır. Bu bakımdan sürekli ve genel bunalımın üçüncü devresinde ortaya çıkan özelliklere geçmeden önce yüzyılımızın başından beri meydana gelen gelişmeler üzerinde durmak gerekmektedir.

1870'lerde başlayan ve 1900-1903 yıllarında sona eren geçiş süreci sonunda tekelci sermaye kapitalizmin egemen ögesi haline geldi. Bu dönemde sermayenin merkezleşme ve yoğunlaşması ile birlikte üretimin yoğunlaşmasının yanısıra dünyanın tümü «özü, pazarları ticaret için değil de yatırım için geliştiren» emperyalistler tarafından paylaşıldı. (2)

Yukarıdaki unsurların yanısıra **asalak ve can çekişen** kapitalizm şeklinde nitelenen emperyalizm çağında artık üretim ilişkileri üretici güçlerin gelişimi önünde sürekli olarak bir engel olduğu için sosyal devrimler çağının objektif temelleri de ortaya çıktı. Emperyalizmin **sürekli ve genel bunalım** unsurunu açıklamak için bu temelden hareket etmek gerekir. Ekonomik gelişmelerin siyasal sonuçlarını irdelerken bu noktada mutlaka üzerinde durmamız gereken diğer bir husus da tekel kârı ile birlikte artık yalnız artık-değer yoluyla sömürülen işçi sınıfının değil fakat aynı zamanda bütün halk kesimlerinin mevcut yapıya karşı ortak mücadelelerinin maddi şartlarının gelişmesidir. Bu ittifakın maddi temelleri ve diğer unsurları bir çok TIB yayınında etraflıca irdelendiği için burada tekrar ele alınmayacaktır. (3) Burada konuya kısaca değinmemizin gerekçesi genel ve sürekli bunalım çağında (kapitalizmin rekabetçi aşamasından beri bünyesinde bulunan ve değişik nedenlere sahip bulunan devresel buhranların da varlığıyla) ekonomik yapı ve siyasi krizler arasındaki bağlantının kurulmasına yardımcı olmaktır.

Yukarıdaki unsurların geniş açıklamasını ilerideki yazılara bırakarak metropollerle geri bıraktırılmış ülkeler arasındaki ilişkilerin incelenmesine geçmeden önce kısaca emperyalist metropoller arasındaki ilişkileri de irdedeceğiz. Çünkü emperyalist kapitalist sistem içeri-

sindeki bu ilişkilerin ortak belirleyicileri emperyalistlerin kârlı yatırım alanları, ucuz hammaddeler ve pazar sorunlarına çözüm bulmak için getirdikleri uygulamaların çeşitli dönemlerde aldığı genel biçimler ve sisteme karşıt güçlerin etkileridir.

Emperyalizmin sürekli ve genel bunalımının birinci evresinde genelde metropollerle geri bıraktırılmış ülkeler arasındaki hakim ilişki birincilerin ikincilerin açık askeri ve politik işgal altında tutmaları ve yarı sömürge niteliğindeki bölgelerde de nihai olarak bu amacı tek başlarına gerçekleştirebilmek için birbirleriyle yarışmalarıydı. Dünyanın paylaşımı 19. yüzyılın sonlarında sona ermişti ve bu paylaşım bazı değişiklikler göstermekle birlikte temelde Napolyon Savaşları sonrasında güçler dengesini yansıtmaktaydı. Fakat kapitalizmin eşitsiz gelişim kanunu sonucunda bazı emperyalist güçler diğerlerinden daha hızlı güçlendiler ve eski güçler dengesinin hükümsüzlüğünü ilan ettiler. Arkasından da Birinci Yeniden paylaşım Savaşına kadar sürecek bir seri politik kriz geldi.

Yani gelişen güçler yayılacak boş alan bulamayınca birbirlerinin egemenlik alanlarına göz diktiler ve bu arada ittifaklar belirmeye başladı. Bundan sonra taraflar bir birlerini yoklamaya başladılar. 1905 yılından Alman İmparatoru Fas'ı ziyaret etti ve Tanca'da bu ülkenin kesin bağımsızlığını savunarak İngiltere ve Fransa'nın tepkisini denedi. Fakat sonuçta Avusturya hariç tüm diğer emperyalist güçleri karşısında görünce geri çekildi. 1904 Rus Japon savaşından sonra 1907 yılındaki İngiltere-Rusya anlaşması ile birlikte, Fransa'nın da bu anlaşmalara katılmasıyla birlikte üçlü ittifak doğmuş oldu. İkinci bir kriz ise 1908 yılında Avusturalya'nın Bosna - Hersek'i aniden ilhak etmesiyle doğdu ve üçlü ittifak yeteri kadar direnemeyince bu sefer zafer Almanya'nın oldu. Diğer

bir kriz yine 1911 yılında Fransa'nın Fas'ı işgali ile doğdu. Almanya ticari çıkarlarını korumak için Panther zırhlısını gönderdi fakat İngiltere'nin nihai bir savaşa hazırlandığını ilan etmesi ve Afrika'da aldığı bir iki ufak arazi karşılığında geri çekilmek zorunda kaldı.

Birinci Balkan Savaşı ile politik kriz 1912 yılında yine Balkanlarda odaklaştı. Sırpın Arnavutluğu alıp Adriyatik denizine açılmalarını istemeyen Avusturya ile, Rusya arasındaki sürtüşme seferberliğe kadar ilerlemişken her iki tarafın müttefikleri de o anda savaşı uygun görmeyince Rusya geriye çekildi ve durum böylece bir anlamda yine beraber oldu.

Görüldüğü gibi bu dönemde emperyalist güçlerle geri bıraktırmış ülkeler arasındaki ilişkilerde **açık askeri ve politik işgalin** tekeli sermayenin sorunlarına çözüm bulma biçimi olması paylaşım mücadelesini derhal sıcak savaşa dönüştürme eğilimini güçlendiriyordu. Balkanlar, Osmanlı İmparatorluğu, Çin gibi tek bir emperyalist gücün egemenliği altına keskinleşmiş bulunmayan bölgeler ise doğal olarak emperyalist ülkeler arasındaki çelişkilerin odak noktasını oluşturuyordu. Bu ülkeler çeşitli emperyalist güçlerin bir arada oynadıkları alandı.

1913 yılında Liman von Sanders'in Osmanlı İmparatorluğu ordularını yeniden düzenlemek için İstanbul'da Birinci Ordunun komutanlığına getirilmesi o sırada karşılıklı olarak donanma bağlarını geliştiren İngiltere ve Rusya'nın tepkisiyle karşılaştı. Von Sanders Osmanlı Ordusu'nun genel müfettişliğine getirildi ve bu kriz de görünüşte Almanların geri çekilmesiyle sonuçlandı. Bunu, Bağdat demiryolu üzerindeki anlaşmazlık izledi ve nihayet yine Sırbistan meselesinden başlayan politik kriz I. Yeniden Paylaşım Savaşının ortaya çıkması için kıvılcım vazifesini gördü.

Büyük Orduların Avrupa'da dövuştüğü bu savaş sırasında henüz geri bıraktırlmış ölkelerdeki anti-emperyalist ulusal kurtuluş savaşları yoktu. Fakat 1917 yılında emperyalist dönemin ilk proleter devrimi sonucunda Sovyetler Birliğı'nin kurulması dünya çapında bir etki yaptı ve sömürgelerde ulusal kurtuluş savaşları ilk başta milliyetçilik temelleri üzerinde de olsa yeşermeye başladı. Emperyalist devletler kapitalist üretim ilişkiler zincirinin dışına çıkan genç Sovyet devletini daha ilk aşamada boğmak için her çeşit tedbire başvurdular. Japonlar, Amerikalılar, İngilizler ve Fransızlar bir çok ke-re asker de göndererek Sibiry'a da Kolçak, Kuzeyde Yudenic, Güneyde ise Wirangel ve Denikin'in beyaz ordularını desteklediler. Ancak tek ölkede sosyalizmi yıkmayı başaramadılar. Bu başarısızlığın temel nedenleri arasında bu ölkede işçi - köylü ittifakının sağlam bir şekilde kurulabilmesinin yanısıra kapitalist ölkelerdeki işçi sınıfının dayanışması ve bu ölkeler hakim sınıflarının politik istikrarı sağlamak için savaşa devamdan vazgeçmelerinin de rolü vardır.

İki büyük Paylaşım Savaşı arasındaki dönem bütün ölkelerde emekçi halkların yükselen muhalefetini getirdi, bu ölkelerin bazılarında iktidarın eşiğine kadar gelinekti. Ortaya çıkan ekonomik, toplumsal ve siyasî krizler bu ölkelerin hakim sınıflarının da bunlara karşı yeni düzenlemelere gitmelerine neden oldu. Bu düzenlemeler savaş sonrasının zor günlerinden başlayarak özellikle 1929 - 1933 büyük buhranından sonra daha kesin şekillenmeye başladı. Her ölkede şu veya bu biçimde **devletin müdahaleciliğini** artırması ağırlık kazandı. Toplumsal krizin en ağır olduğu ölkelerde faşizm iktidara geldi 1937 de tekrar ağırlaşan ekonomik krizden çıkışta ise İkinci Yeniden Paylaşım Savaşı öncesinin silâhlanma harcamalarının önemi büyüktü.

Bu dönemde geri bıraktırılmış ülkelerin açık askerî ve politik işgali yine ön planda idi. Japonya, anti-feodal ve anti-emperyalist nitelikte bir savaşın sürdürüldüğü Çin'e saldırdı. Kore, Mançurya ve diğer bölgeleri işgal etti. İtalya'nın ise go ancak Habeşistan'a yetti.

Birinci Yeniden Paylaşım Savaşından sonra bütün sömürgelerinin yanısıra Alzas - Loren'i, Schleswig - Holseln'i, Danzig, Memel, Yukarı Silezya ve meşhur Polanya koridorunu ve geçici olarak Saar'ı kaybeden Almanya yavaş yavaş g toparladıka bütün bu kayıpları üzerinde durmaya başladı. Yine 1930'ların ikinci yarısında; sözde, halk cephesinin iktidarda olduğu Fransa başta olmak üzere tüm emperyalist ülkelerin dolaylı veya dolaysız yardımları ile İspanya'da faşistlerin iç savaşı kazandıkları görüldü. İç savaş sırasında Franko'nun saflarında 300.000'den fazla Alman, İtalyan ve Kuzey Afrikalı asker dvşt. Bu savaş askerî açıdan İkinci Yeniden Paylaşım Savaşı'nın genel bir provası oldu. Yine bu dönemde Almanya Sdet meselesini bahane ederek Çekoslavakya'yı işgal etti ve Münih'ten vatani kurtaran aslan görünümünde dönen Chamberlein ve Fransızlar Avusturya'nın ilhakına da göz yumdular. Uluslararası siyasi ilişkilerde başarı kazanan Hitler, bir yandan da askerî bakımdan süratle güçlenirken diğer emperyalistler bu gücün Sovyetlere yöneleceği umudu içinde idiler. Nihayet Hitler 1930'da kendisini yeni gler dengesi içerisinde yeteri kadar kuvvetli hissettiği zaman İngiltere ve Fransa için yapılacak tek Şey yeni paylaşım savaşını iki yıl öncesinden çok daha kötü Şartlar içerisinde kabul etmekte.

Emperyalistler arasındaki İkinci Yeniden Paylaşım Savaşı sona erdiği zaman metropollerdeki burjuvazi gerçekten büyük bir Çok geçirdi. İkinci Yeniden Payla-

şım Savaşının en önemli özelliklerinden biri de artık savaşın hesapları yapılırken sosyalist bir ülkenin ve gelişen ulusal kurtuluş hareketlerinin de dikkate alınması gereği idi. Bu hesaplar yapıldursun, savaştan büyük ölçüde güçlenerek çıkan A.B.D. hariç tüm diğer ülkeler, sözde galipler de dahil olmak üzere birer yıkıntı halindediler. 1945-1948 yılları arasında Avrupa'nın doğusundaki ülkelerde sosyalizme geçiş mücadeleleri başarıya ulaşırken 1949 yılında da Çin'de Kuomintang kesin bir yenilgiye uğradı. Bunun yanısıra ulusal kurtuluş mücadeleleri bir çok ülkede, ilk başta özellikle Güneydoğu Asya ülkelerinde hızla yaygınlaşmaktaydı. Bu şartlar altında ABD emperyalist - kapitalist sistemin jandarmalığını yükledi. Bir yandan diğer emperyalist ülkelerin geri çekilmek zorunda kaldıkları yerlerde karşı devrimci cepheyi güçlendirirken, öte yandan da bizzat İngiltere, Fransa, Almanya ve Japonya gibi ülkeleri ayakta ve sağlam tutmak için yardım etti. Bu amaçla büyük kaynaklar harcadı. ABD'nin kendisini ayakta zor tutan İngiltere'nin yerine Yunanistan'a müdahalesi ve başı iyice sıkışan Fransa'ya Vietnam'da giderek artan ölçüde yardım etmesi yukardaki birinci olgunun çok iyi iki örneğidir. Savaştan yıkıntı halinde çıkan tüm kapitalist ülkelere yaptığı yardımlar milyarlarca doları bulurken ABD bu finansmanı dünya ekonomisi içerisinde elde ettiği üstün durum sayesinde sağlayabiliyordu.

Savaştan sonra bilimsel ve teknolojik devrimde birlikte üretim ve birikim çok daha büyük ölçeklere ulaşırken artık uluslararası niteliği çok daha ağır basmakta olan tekelci sermayenin kârlı yatırım alanları, pazar ve ucuz hammadde kaynaklarını kaybetmeye hiç tahammülü kalmamıştı. Bu dönemde uluslararası tekelci sermayenin stratejisi emperyalist - kapitalist sistemden kopmaları

mümkün olduğu kadar önlemektir. Dünya çapındaki üs-ler sistemi, ikili anlaşmalar ve NATO, CENTO, SEATO gi-bi ittifakların hizmet ettiği amaç budur.

Bu dönemin politik gelişmelerine geçmeden önce için ekonomik yanına bir parça eğilim ve geri bırak-tırılmış ülkelerin sistem açısından önemini irdelemeye çalışalım. Bu konuda bazı rakamlara müracaat etmekte yarar var.

1958 - 68 arasındaki on yıl içerisinde, yukarıda be-lirttiğimiz nedenlerden ötürü ABD'nin sanayii ürünleri satışı iç pazarda % 50 oranında artarken, dünyadaki ABD kaynaklı şirketlerde bu oran % 100 oldu. 1960'ların başında dış kaynaklardan elde edilen gelir, toplam sa-nayii gelirin dörtte birine ulaşmıştı ve pazar tıkanıklığı karşısında dış yatırımlar nisbeten daha yüksek ve istik-rarlı bir kâr kaynağı teşkil etti. 1950'lerin başından iti-baren süratle artan ABD dış yatırımları 1960 yılında 32 milyar, 1969 yılında ise 71 milyar doları buldu ki bu ra-kamlar giderek artan piyasa değerlerini yansıtmayan ki-tap değerleridir. Gerçek değer 100 milyar doların hayli üzerindedir. Dış yatırımlar emperyalist metropoller için yalnız pazar açısından değil, aynı zamanda hammadde kaynakları açısından da hayattır. ABD stratejik maden-lerinin en az yarısının % 80 ile % 100 arasındaki bir bö-lümünü ithal etmek zorundadır. Bütün bunlar emper-yalizmin sistemi ayakta tutmak ve kopmaları önlemek için giriştiği politik atılımların temelindeki ekonomik dürtülerin ne kadar kuvvetli olduğunu ve emperyaliz-min politik bir terdih değil fakat tekelci sermaye için hayati nitelikteki sorunlardan doğduğunu göstermekte-dir.

İkinci Paylaşım Savaşının hemen sonunda, 1945'deki Yalta Kongresinden 1947'de Truman doktrinin ilanına

kadar olan zaman, soğuk savaşın ortaya çıktığı dönem olarak ele alınabilir. 1947'den 1950'lerin ortalarına kadar buna paralel olarak ortaya çıkan askeri doktrin ise tutma-önleme doktrini idi. Yani sosyalist blokun ve ulusal kurtuluş hareketlerinin gelişmesini önleme ve karşı-devrimi destekleyerek kaybettikleri mevzileri tekrar ele geçirme. Bu dönemde özellikle Doğu Avrupa ülkelerinde halk demokrasilerinin kurulması ve karşı-devrimlerin bastırılması ile ortaya çıkan durumlara emperyalistlerin tavrının en somut bir ifadesi Churchill'in baltık açısında somutlaşmaktadır. 1946'da ABD'yi ziyaretinde yaptığı meşhur Fulton konuşmasında «Baltık kıyısında Stettin'den Adriyatik kıyısında Trieste'ye kadar demir bir perde inmektedir» derken sonradan çok yaygınlaşacak olan bu terimi ilk olarak kullanıyordu. Churchill ayrıca aynı yıl Zürih Üniversitesinde yaptığı bir konuşmada kuvvetli ve birleşmiş bir Avrupa'dan söz ediyor ve Avrupa'nın güçlenmesinin emperyalist-kapitalist sistemin çıkarlarına ne kadar gerekli olduğunu çeşitli biçimlerde vurguluyordu. Sistemin genel çıkarları açısından bu tez ABD tarafından her zaman kabul görmüş, görüş ayrılıkları en fazla bunun yükünün paylaşılması konusunda ortaya çıkmıştır. Günümüzde de aynı politikanın devamını ABD'nin, eski Savunma Bakanı Schlesinger'in «ABD ve Avrupa'nın birbirlerine ihtiyacı var» diye belirtmesinde ve Kissinger'in «ABD kuvvetli bir Avrupa istiyor» demesinde görebiliriz.

Tekrar 1940'ların sonuna dönersek ABD'nin dışişleri bakanı Marshall'ın yardım planı ile somutlaşan Truman Doktrininin hep tutma-önleme amacına yönelik olduğunu görürüz. 1948 yılında Yunanistan'da karşı devrimin ABD yardımıyla başarıya ulaştırılması, Türkiye'de dahil olmak üzere bir çok geribıraktırmış ülkeye yapı-

lan yardımlar bu dönemin olguları arasındadır. Bu yardımlar bir yandan da bu ülkelerde dışa bağımlı kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesinin koşullarını sağlıyordu. Bu genel olguya ülkemizden örnek verecek olursak; karayolları ile ülkenin geniş kesimlerinin pazar ilişkisine açılması, traktörler ile tarımda yapısal değişim, toprak parçalanması yanısıra toprak toplulaşması, iç göçler, uluslararası tekelci sermayenin kredi kurumlarının çabaları vs. sayılabilir.

Uluslararası tekelci sermayenin kârlılık oranlarını arttırmak için getirdiği uygulamalar II. Paylaşım Savaşı sonrasında değişen koşullara göre değişmek zorunda idi. Bunların başında artık geribıraktırlmış ülkelerde yalnızca metropollerde üretilen malları pazarlamaya ve hammadde kaynaklarını geliştirmeye yönelik yatırımların değil, imalât sanayiinin çoğu kolları da dahil olmak üzere dışa bağımlı ve çarpık da olsa belli bir üretim yapısının kurulması gelir. Bu yeni işbölümünde geribıraktırlmış ülkelerde sanayi dayanıksız tüketim malları üretimi, dayanıklı tüketim malları montajı ve taşaron niteliğindeki sanayi olarak tasnif edilebilir. Bu çerçevede içerisinde geribıraktırlmış ülkelerin işbölümü içerisindeki payları zaman içerisinde mutlak olarak gelişmekte fakat en başta teknolojik kısıtlamalardan ötürü her zaman metropollere göre ikinci plndaki sanayiilerle kısıtlı kalmaktadır.

Bu sanayiilerin kurulmasında emperyalistlerin yerli ortakları eskiden metropollerde üretilen malların komisyonculuğunu yapan komprador tüccarlardı. Genel olarak dünya çapında emperyalist-kapitalist sistemin sınırları daralınca ve tüm ülkeler görünüşte de olsa politik bağımsızlıklarını kazanınca bu ortaklıkların kurulması uluslararası tekelci sermayenin bu yeni şartlar al-

tında ortaya çıkan kısıtlamaları atlatmasının yeni, yöntemi oldu. Bunun sonucunda emperyalistler ülke içinde artık-değer sömürsünde bulunmaya başladılar. Üretici güçlerin gelişmesini engellemek yerine çarpık ve kendilerine bağımlı bir şekilde geliştirmeye başladılar. Bu unsurlar yeni sömürgecilik politikasının esaslarını teşkil eder.

Geribıraktırılmış ülkelerde kapitalizmin büyük ölçüde ve belirleyici olarak dışa bağımlı ve başından beri tekelci nitelikte yukarıdan aşağıya inşa edilmesi yapısal zayıflığını da getirmiştir. Bu nedenle emperyalizmle bütünleşmiş yerli tekelci sermaye ülkedeki geleneksel feodal veya feodal kalıntılar ile işbirliği ilişkisinde bulunmaktadır. Böylece oluşan hakim sömürücü azınlıklar içerisinde emperyalizm de yer almakta ve artık dışsal bir olgu olmanın yanısıra aynı zamanda içsel bir olgu da olmaktadır. Bunun ekonomik kökeni uluslararası tekelci sermayenin geribıraktırılmış ülkelerde eskiden farklı olarak üretim faaliyetine girmeleri ve artık-değer sömürsünde de bulunmalarındır.

İŞTE, GERİBIRAKTIRILMIŞ ÜLKELERDE HAKİM SINIFLARIN ASKERİ VE YARI ASKERİ GÜÇLERİ EMPERYALİZMİN BİRİNCİ SAVUNMA HATTIDIR. BÖYLECE EMPERYALİST İŞGAL KİTLELERİN GÖZÜNDEN GİZLENMEYE ÇALIŞILMAKTA, BİR ÇOK HALDE YABANCI ASKERLER HİÇ ORTADA GÖZÜKMEDEN DEVRİMCI HAREKETLERİN BASTIRILMASINDA (HER HALÜKARDA GEÇİCİ) BAŞARILAR ELDE EDİLMEKTEDİR.

Emperyalizmin görünürde çekilmesi, emperyalist sömürü ve işgalin sona erdiğini değil, daha kurnazca bir

görünüme girdiğinin kanıtıdır. Yani artık emperyalizm Vietnam'lıyı Vietnam'lıya, Tayland'lıyı Tayland'lıya vs. kırdırmaktadır. Böylece silah tekellerinin kasalarına akan harcamalar da büyük ölçüde ezilen halkların ödediği vergilerden karşılanmaktadır. Ancak devrimci hareketler karşısında hakim sınıfların yetersiz kaldığı durumlarda emperyalizm duruma açıkça müdahale etmektedir. Kore, Lübnan, Vietnam, Dominik Cumhuriyeti, Kamboçya bunun örnekleridir. Fakat gizli işgalin açık işgale dönüşmesi emperyalizm tarafından arzulanan bir şey değildir. Bu nedenle ABD ülke dışındaki silahlı kuvvetlerinde sürekli bir azaltmaya gitmektedir. 1969 yılında ülke dışında yer alan 1.2 milyon ABD askeri var iken bu rakam 1974 yılında 518 bine inmiştir. Bunlar içerisinde Asya'da görev yapanların sayısı aynı süre içerisinde 815.000 den (ki bunun 543 bini Vietnam'da idi) 181.214'e inmiştir. Günümüzde bu rakamlar daha da azalmış, Hindicini halklarının zaferi ile ABD bu bölgeden büyük ölçüde çekilmek zorunda kalmıştır.

Gizli işgalin bazı yönlerini incelemeye geçmeden önce ABD emperyalizminin askerî stratejisinin geçirdiği değişiklikleri tarihsel şartlarla bağıntılı olarak kısaca ele almakta yarar var.

1950'lerde Sovyetler Birliği ve sosyalist blok emperyalizmin güvenliği açısından başlıca düşman addediliyor ve Amerikan askerî stratejisi sosyalist bloka karşı yapılacak topyekûn bir savaşa göre planlanıyordu. Savaş sonrasında ortaya çıkan politik krizler topyekûn nükleer savaşa başvurulmadan sona ermişti ve Kore savaşı gibi olaylar sosyalist bloka karşı girişilecek savaşın yanında ikincil sayılıyordu. Bölgesel savaşlar için uygun olmasa da her şey bir Üçüncü Dünya Savaşı'na göre hızlanıyor, bu savaşın da nükleer üstünlük ile kazanılacağı-

na inanılıyordu. Bütün bölgesel savaflara Üçüncü Dünya Savaflının ön habercileri olarak bakılıyordu.

Fakat 1950'lerin sonuna doğru ABD, NATO ve diğer bölgesel ittifaklara karşı en büyük tehlikenin Sovyet ordularından değil de: Vietnam, Laos, Tayland, Malaya, Filipinler, Cezayir, Küba ve diğer birçok geribıraktırmış ülkedeki kurtuluş hareketlerinden geldiği emperyalistler tarafından görölmeye başlandı. 1954'de Dien Bien Phu, 1959'de Küba, 1962'de Cezayir'deki başarılar, dış yatırımlarının tarihte görölmedik bir hızla arttığı bu zamanda emperyalistleri şaşkınlığa uğrattı.

Stratejik nükleer kuvvetler gerillalara karşı kullanılmıyordu. Konvansiyonel kuvvetlere ise dönem boyunca önem verilememişti. Böylece emperyalistler 1950'lerin sonunda çok büyük bir stratejik açmaza saplandılar. Bu krize çare bulmak için Rockefeller gibi en büyük tekelci sermaye grupları ekonomi; politika ve askerî alanda uzmanlaşmış binlerce kişinin çağrıldığı panel toplantıları tertipleyip sorunlarını tartıştılar. Fakat ilerideki yıllar için en uygun stratejilerin tartışıldığı bu toplantılara katılanların hemen hepsi o dönemde henüz ulusal kurtuluş savaşlarından çok, Hidrojen bombasını ve Sputnik'i düşünüyörlardı.

Sorunu gören az sayıda insan için ise mesele kısaca şuydu: Dünyanın herhangi bir yerinde bölgesel bir çatışma halinde ABD'nin elinde iki alternatif vardı. Ya nükleer savaşa gitmek, ya da taviz verip geri çekilmek.

Böylece esnek mukabele, sınırlı savaş veya bölgesel savaş denilen kavramlar geliştirildi. Bu stratejiye ilgi aslında, ilk olarak Kore Savaşı sıralarında ortaya çıktı. Fakat bu, üniversitelerdeki bir avuç insan arasında tartışılırken öte yandan konvansiyonel ordu stratejik

nükleer gücünü yanında büyük ölçüde ikinci plana atılıyordu. 1959 yılında esnek mukabelelerin savunulması konusunda ABD generali Maxwell Taylor şöyle diyordu: «Topyekün savaş, yolgösterici bir stratejik kavram olarak çıkmaza ulaşmıştır.» Taylor, topyekün savaş yerine, esnek mukabele stratejisini geliştirecek yeni kavramın içeriğini şöyle tanımlıyordu: «Bu strateji, genel nükleer savaştan Laos ve Berlin'deki saldırı ve sızmalara kadar her duruma müdahale edebilecek bir sistemin gereğine işaret etmektedir...»

Esnek mukabele kapasitesinin geliştirilmesi ilk olarak ABD'nin genel amaçlı, yani nükleer olmayan kuvvetlerinin arttırılması yolunda tedbirleri getirdi. Böylece ABD, her politik krize ancak başarısını garanti edecek kadar bir kuvvetle müdahale edebilmeyi imkân dahiline sokmayı amaçlıyordu. Böyle bir kapasite ile artık ABD'nin nükleer savaşı veya taviz verip geriye çekilmeyi seçme zorunluluğu ortadan kalkmış olacaktı. 1960'da başkanlığa gelen Kennedy Küba ve Vietnam'daki gelişmeleri gözlemiş biri olarak bu yeni stratejinin geliştirilmesinde en büyük paya sahip olanlardandır. Başkanlığı sırasında ağırlıkla özel konvansiyonel silâhların geliştirilmesi için bir çok özel çaba harcamıştır. Bu çerçevede bütün dünyadaki ABD personeline Mao ve Che'nin yazıları üzerine kurslar düzenlendi. Yeni kontregerilla tılimatnameleri hazırlandı.

Kennedy ve Savunma Bakanı Mc Namara (dikkat edilmelidir ki bu adam şimdi uluslararası tekelci sermayenin öz kuruluşları arasında özel bir yeri olan Dünya Bankasının başkanıdır) Berlin krizi ile konvansiyonel güçlerini arttıracak harcamalar için fırsat buldular. Savunma bütçesi 1961'de 50 milyar dolara yükseltildi, özellikle Eisenhower döneminde ikinci plana atılan Kara

Kuvvetleri en çok güçlendirildi ve sayısı arttırıldı. Amerika Vietnam'da sürükleneceği batağa doğru hızla adım atmaya başladı. Burası ayrıca yeni taktikler ve silahlar için deneme alanı oldu.

Ulusal kurtuluş mücadelelerinden çıkartılan sonuçlar çerçevesinde ABD'nin 1960'lardan beri süregelen askeri planlamasını belirleyen temel unsurlar şunlardır:

— Geniş halk kitlelerini kapsamadan önce devrimci hareketleri bastırmak için zamanında müdahale. Bu konuda Amerikan askerlerini hızla dünyanın herhangi bir yerine götürebilecek dev nakliye uçakları, hızlı ikmal gemileri, taşınabilir havaalanları vb.nin geliştirilmesi.

— Gerilla muharebelerinin en sonunda karada kazanılıp kaybedildiğinin ve gerilla taktiklerine karşı çok büyük sayıda asker gerektiğinin bilinmesi üzerine (İngilizler Malaya'da 8000 gerillaya karşı 260 000 hükümet askeri kullandılar - oran 1/33) Kara Kuvvetlerinin ihmal edilmiş bulunan teknik kabiliyetinin geliştirilmesine önem verildi. Hareket, ateş gücü, muhabere, istihbarat gibi unsurların elektronikleştirilmesi ile «elektronik savaş alanının» oluşturulması yolunda adımlar atıldı.

— Geribıraktırılmış ülkelerde bağımlı Silâhlı Kuvvetleri geliştirmek. Bunları o ülkede veya komşu ülkelerde kullanarak Amerikan müdahalesini kukla hükümetlerin savunma güçlerine yardımla sınırlıymış gibi göstermek. Bu strateji özellikle Güneydoğu Asya'da en yaygın biçimde uygulanmıştır. CIA'nın Meo kabilelerinden oluşturulduğu «gizli ordu», Güney Vietnam ordusu, özel polis kuvvetleri ve gelişmiş kapitalist ülkelerden gelen «elit» paralı askerler ile Güney Kore ordusu Vietnam'da çarpışan güçlerin önemli bir bölümüdür.

— Daha yakın zamanlarda görülen diğer bir olgu da emperyalizmin denetimi altındaki ülkelerin, komşu ülkelerde gelişen devrimci hareketleri bastırmak için harekete geçirilmesidir. Timor'da Fretilin'e karşı Endonezya, Sahara'da Polisario'ya karşı Fas ve Moritanya, Filistin'de Ürdün, Suriye ve politik düzeyde Mısır, Güney Afrika'da Güney Afrika Cumhuriyeti en açık örneklerdendir.

— Askerî savaşın yanısıra psikolojik savaş, tarımsal kalkınma, ekonomik yardım vs. programları ile çürümüş rejimlere bir parça nefeslenme imkânı sağlamak. Vietnam'da olduğu gibi, bunların yanısıra bir «kaynak kontrol sistemi» getirerek gerilla bölgelerinde insan ve mal giriş çıkışını denetlemek. Gerilla hareketlerinin geliştiği ülkelerde çıkmaza giren ve prestijlerini kaybeden hükümetleri sonuna kadar tutmak yerine değiştirmek.

— Yukarıdaki unsurların gelişmesine paralel olarak geribıraktırılmış ülkelerde askerî ve polis personelin yetiştirilmesine ağırlık vermek. Bu konuda çeşitli rakamlara gözetmakta yarar var. Uluslararası Kalkınma Kurumu (AID) nun verdiği rakamlara göre dünyanın çeşitli bölgelerinde bir milyondan fazla polis eğitim ve ya malzeme yardımı almıştır. Bunlar içerisinde yüz bin kişilik Brezilya polis gücü ve 85 bin kişilik eski Güney Vietnam Polis gücü vardır. 1961 - 69 yılları arasında AID nin kamu güvenliği programı çerçevesinde dünyanın her köşesinden 5547 polis ABD tarafından eğitildi. Aynı dönemde bu konu için harcanan para ise 236 milyon doların üzerindedir. Askerî yardım programı çerçevesinde eğitilen askerî personel sayısı ise 1950-68 döneminde 287.221 olup bunlar arasında Türkiye'den gelenlerin sayısı 16984'dür.

— Bütün bu unsurların yanısıra dünya çapındaki üsler ve askerî altyapısı sistemi sürekli olarak modernleştirilmektedir. Üsler ve anlaşmalar sisteminin, askerî yardımların ve tüm harcamaların ekonomik etkileri «Militarizm ve ABD ekonomisi» adlı yazımızda ele alınacaktır.

Görüldüğü gibi ABD askerî sistemin yanısıra geri-bıraktırılmış ülkelerin polis teşkilâtını da yetiştirmekte ve techiz etmektedir. Dominik'teki Cascos Blancos (beyaz miğferli) denilen toplum polisinden Güney Vietnam'daki hapishane sistemine kadar bir çok çalışma AID'nin Kamu Güvenliği Ofisinde merkezleştirilmiştir. Ayrıca Tunustan Venezuela'ya kadar her yerde askerî güçlerden daha ucuza mal olan toplum polisi teşkilâtının geliştirilmesinde Panama Kanal Bölgesindeki Amerikan Polis Akademisi ve Washington'daki Uluslararası Polis Akademesinin önemli rolleri vardır. Bunun yanısıra pasifikasyon meselesi üzerinde bir kaç şey daha söylemek gerek. Bu kelime akla okul yapımı, bedava tıbbi bakım gibi unsurlar getirmemeli. Pasifikasyonun esas amacı Ulusal Kurtuluş Cephesinin idari mekanizmasının tesbiti ve yıkılması idi. Bu sistem ile 1968 ve 1960 yıllarında 7.000'i öldürülmek suretiyle 20.000 kişi nötralize edildi.

Yukarıda saydıklarımızı destekleyecek binlerce örnek daha yazılabilir. Fakat tarih gösteriyor ki en büyük teknolojik ve maddi üstünlükler dahi halkların mücadelesini yenmeye yetmemektedir. Çin'de Kızılordu, Küba'da gerillalar, Vietnam'da Vietminh, Cezair'de FLN göstermiştir ki halkın örgütlü gücü en gelişmiş orduları yenmiştir. Cephe ne her yerdedir ne hiç bir yerde cephe düşmanın olduğu her yerdedir ilkesiyle insiyatifi elinde bulunduran silâhlı halk güçlerinin karşısında em-

peryalistlerin ve yerli ortaklarının yapabilecekleri tek şey sonlarını biraz daha ertelemeye çalışmaktır.

-
- (1) — Lenin, **Collected Works**, Vol. 15, P. 197, Progress Publishers.
  - (2) — Lenin, a.g.e., Vol. 39, P. 430.
  - (3) — Bu konuda bkz. **Günümüzde Emperyalist Sömürü Mekanizması**, TİB Yay., No: 9

Aralık 1976, Sayı 30

TÜSTAV

TÜSTAV

MİLİTARİZM VE ABD EKONOMİSİ

Militarizm kapitalizmin bünyesinde bulunan bir kurumdur. Genel de sınıf hakimiyetini ve baskısını devam ettirmek için, metropollerde de buna ilaveten yeni sömürü alanları bulmak ve eldekileri korumak amacıyla kapitalist devletlerin bağrında sürekli olarak geliştirilmiştir. Bu gelişme emperyalizm çağında iyice belirginleşmiş, günümüzde ise doruğuna ulaşmıştır. Engels, 1870 Fransız-Alman savaşının, militarizm savaş sanatı ve silahlanma yarışı bakımından tarihte bir dönüm noktası olduğunu söyler ki bu tekellerin ortaya çıkmaya başladığı dönemdir. Günümüzde ise temelde yeni sömürgecilik politikasını uygulamak, ulusal kurtuluş savaşlarını bastırmak ve giderek artan dış yatırımlarını koruma amacının bir aracıdır. (1970'de yalnız ABD'nin dış yatırımları 150 milyar Dolara ulaşmıştı.) Ancak militarizmin gelişmesinde, silahlanma harcamalarının kapitalist yeniden üretimi kamçulamak için tekelci devlet müdahalesindeki rolü, en az diğer unsurlar kadar önemlidir.

Silâhlanma harcamaları ekonomik durgunluğa karşı, çok kârlı ve sürekli pazarlar sağlayarak en etkili tedbirlerden biri haline gelmiştir. Askerî çevreler, bürokrasi ve askeri-endüstriyel tekellerin işbirliği ile dev bir

askerî ekonomik çalışma alanı yaratılmıştır. Bu alanda kârlar ortalamadan oldukça yüksektir.

Kendi aralarındaki çelişkilerin artmasına rağmen emperyalistler ortak sınıf çıkarlarını korumak için askerî çabalarını birleştirmişlerdir. Saldırgan askerî bloklar, ikili ve çok taraflı anlaşmalar, savaş alanları için askerî alt yapının inşası ve askerî malzemenin imali bu gelişimin çeşitli yanlarıdır. Önceleri ağırlıkla sosyalist sistemi hedef alan fakat sonraları ulusal kurtuluş hareketlerinin gelişmesine bağlı olarak bunları bastırma-ya yönelmiş bulunan NATO, CENTO ve SEATO ülkelerinin silâhli kuvvetlerinin mevcudu 7 milyonu aşmaktadır. NATO'nun harcamaları kuruluş yılı olan 1949'da 18.7 milyar dolardan 1971'de 106.4 milyar Dolara yükselmiştir. Fiyat artışları gözönüne alınsa dahi bu artış büyük bir mutlak toplama ulaşmaktadır. Bu yükün en büyük kısmı emperyalist sistem içinde en büyük ekonomik politik ve askerî güç olan ABD tarafından sağlanmaktadır. Bu harcamaların ABD tekeli sermayesine sağladığı yararları daha sonra incelemek üzere militarizmin tarihsel gelişimine kısaca bir göz atalım.

19. yüzyılda nispeten zayıf bir mukavemete karşı Amerika kıtasında, yayılmacılığını sürdüren ABD, çok büyük bir orduya gerek duymuyordu ve militarizm tekel öncesi dönemde Avrupa da olduğu kadar değildi. Kuruluşunun ilk yüzyılında arazisini rahatlıkla 10 katına çıkardı. Marx, özel tarihsel koşullarından dolayı Amerika'da bürokrasi ve militarizmin Kıta Avrupası devletlerinden çok daha az olduğunu söylemişti. Fakat giderek tekeldi nitelik kazanan ABD hakim sınıflarının ekonomik ve politik dürtüleri militarizmin gelişmesine yol açtı. ABD'nin Amerika kıtasının da dışına çıkması gerekiyordu. Bu konuda Lenin şöyle diyordu: «Modern mi-

litarizm kapitalizmin bir sonucudur. Her iki şekli ile kapitalizmin «hayati ifadesidir»... Dış çelişkilerinde kullanılan bir güç olarak ve hakim sınıfların elinde proleteryanın her çeşit ekonomik ve politik hareketlerini bastırmak için bir silâh olarak».

Bilindiği gibi eşitsiz gelişim kanunu kapitalizmin temel bir kanunudur. Değişik kapitalist birimler ve grupların büyüme hızı değişiktir. İlk gelişen ülkeler olan İngiltere, Fransa ve diğer Batı Avrupa ülkelerinden sonra ABD, Almanya ve Japonya 19. yüzyıl sonlarından itibaren çok daha hızlı bir gelişme sürecine girdiler. Bu nedenle de 19. yüzyılın başındaki güçler dengesine göre dünyanın paylaşımı bu yeni güçler dengesinde geçerliliğini yitirdi. Sonradan hızla gelişenler daha büyük sömürü alanları talep etmeye başladılar.

19. yüzyılda Amerika kapitalizminin geçirdiği büyük atılım şu rakamlardan izlenebilir. 1820'de dünya sanayi üretimi içerisinde ABD'nin payı % 6 idi. Bu 1840'da % 7'ye 1850'de % 12'ye çıktı. 1860'da bu pay % 15'e ulaştığı zaman dünya sanayii üretiminde ABD dördüncü sırayı alıyordu.

Kapitalist gelişmeye ayak bağı olan zenci köleliğinin kaldırılması üretici güçlerin gelişimine büyük bir hız kazandırdı. İç Savaşı (1861-1865) takip eden otuz yıl içerisinde ABD dünyanın en büyük endüstriyel gücü haline geldi. ABD'nin 19. yüzyılın sonunda teknoloji ve endüstri bakımından dünyanın en ileri ülkesi haline gelmesinin bazı özel nedenleri de vardır. Feodal kalıntılar diye bir sorunun olmayışı, tabii kaynakların bolluğu, işçi göçünün müspet etkisi, Avrupa'da geliştirilen bilginin ve teknolojinin aktarılması, yabancı rekabete karşı yüksek gümrük duvarları ile korunma v.b. Bir de top-

rağın bol olması dolayısıyla işçilerin küçük çiftçi olabileme alternatiflerinin varlığının, işgücünün fiyatını Avrupa'ya nispetle daha yüksek tutması; işgücünden tasarruf eden sermaye yoğun teknolojilerin ve dolayısıyla işgücünün üretkenliğini arttıran tekniklerin teşvikine yol açmıştır ki, teknolojinin gelişmesinin özü budur.

Dünya ekonomisinde en üst düzeye ulaşmasına rağmen sömürgeler ve etki alanları bakımından bazı Avrupa ülkelerinin gerisinde kalan ABD bu oransızlığı ortadan kaldırmak için çabalarını arttırmaya başladı. Fakat artık, Lenin'in emperyalizmin özelliklerini tanımlarken belirttiği gibi dünyanın paylaşımı bu dönemde tamamlanmış idi ve çözüm ancak yeniden paylaşım savaşları ile mümkün olabilirdi. Yalnız bu dönemde askerî güçleri henüz zayıftı ve deniz aşırı yayılmacılığın temeli olan donanmaya özel bir önem verdiler.

Bütün bu gelişmeler sürerken ABD tekelci sermayesi bir yandan da bu politikalarını ideolojik olarak haklı göstermek için kılıf arıyorlardı. Tarih ABD'ye dünyanın idaresi için büyük sorumluluklar yüklemektedir. Sonradan Cumhurbaşkanı olan Woodrow Wilson şöyle diyordu: «Artık tam bir olgunluk noktasına ulaştık.. dünyadan tecrit olduğumuz günlerin sonu geldi... Önümüzde yeni bir çağ var ve görüldüğü kadarıyla bu çağda dünyayı yöneten biz olmalıyız.»

19. yüzyıl sonunda ve 20. yüzyıl başında ABD dolar diplomasisiyle açık zora dayanan diplomasiyi geniş ölçüde birleştirdi. 1898'de dünyanın yeniden paylaşım mücadeleleri arasında emperyalizm çağının ilk savaşı sayılabilecek İspanya-Amerika savaşını başlattılar. Bu savaşta ABD ilk defa eski bir sömürgeci gücün elinde bulunan bir toprak parçasını almak için kuvvet kullan-

dı. Savaşın sonunda ABD Filipinler, Guam, Porto Riko ve diğer bazı adaları aldı, Küba üzerinde etkinlik kurdu. Bu yeni arazilerde ABD emperyalizminin uzantıları olan ilk askerî üsler kurulmaya başlandı.

20. yüzyılın başlarında ABD ekonomisi Avrupa'dan çok daha hızlı bir gelişme göstermeye devam etti. Dünya endüstriyel üretimi içerisinde payı 1896-1900 döneminde % 30.1 iken I. Dünya Savaşı arifesinde, 1913'de % 35.8'e çıkmıştı. (1)

Bu gelişim Lenin tarafından ortaya konan kapitalizmin eşitsiz ekonomik ve politik gelişim kanununun çok açık bir örneğidir.

Tekellerin hakimiyetinin iyice belirginleştiği 1900-1903 krizinden sonra yeniden paylaşım savaşına kadar bir çok politik kriz gelişti. Bunların başlıcaları Almanya ile İngiltere ve Fransa arasındaki Ağadîr sorunu; Avusturya ve Almanya ile diğerleri arasındaki Sırbistan sorunu, Osmanlı İmparatorluğunda Alman etkisinin artmasıyla ikili sorun v.s. dir. Böylece emperyalist güçler arasındaki ittifaklar da ortaya çıkmış oldu ve nihayet Bosna - Herkes sorununun patlak vermesiyle I. Paylaşım Savaşı 1914'de başladı.

Bu savaş ABD'nin askerî harcamalarında büyük bir artış meydana getirdi. 1917'de 620 milyon dolar olan direkt askerî harcamalar 1919 da 13.548 milyon dolara çıktı. Müttefik ülkelere 1917-1920 arasında 9.445 milyon dolar borç verildi. Aslında 1917'ye kadar da yabancı hükûmetlere özel firmalar tarafından verilen borç 2.300 milyon dolar idi ki; bunun 1.500 milyon doları en büyük tekellilerden olan Morgan'a aitti.

I. Paylaşım Savaşı ABD militarizminin gelişmesine büyük bir hız kazandırdı. Böylece Lenin artık Marx ta-

rafından Amerika'da militarizmin ve bürokrasinin zayıflığı ile ilgili tezinin yeni şartlar altında artık geçerli olmadığını belirtti. «Bugün, 1917 yılında, ilk büyük emperyalist savaş sürerken Marx tarafından getirilen bu kısıtlama geçerliliğini yitirmiştir. Bütün dünyada Anglo-Sakson hürriyetlerinin, militarizm ve bürokrasinin yokluğu anlamında son ve büyük temsilcileri Britanya ve Amerika, bütün Avrupa'yı saran, herşeyi kendilerine tabi kılan ve ezen kanlı ve kirli bürokratik askerî kurumlar bataklığına saplanmışlardır.» (2)

ABD tekeli sermayesi savaştan öteki emperyalist güçlerden çok daha kârlı olarak çıktı. Savaşın yarattığı pazarın ekonominin gelişmesine getirdiği itici güç çok önemliydi. ABD, gayri safi milli hasılası 1913'de 39 milyar dolardan, 1918'de 77.1 milyar dolara çıktı. Dış ticaret hacmi hızla arttı. Ticaret dengesinin gelişimi sonucunda ABD altın rezervleri 1914'de 1,526 milyon dolardan 1918'de 2,873 milyon dolara çıktı (3)

Savaş ABD finans oligarşisine çok büyük kârlar sağladı. Lenin, «Amerikan İşçilerine Mektup'ta» şöyle diyor: «Amerikan mültimilyonerleri tümünden daha fazla kârlı çıktılar. En zenginleri de dahil tüm ülkeleri kendilerine bağımlı hale getirdiler... Her dolar her ülkede zengini daha zengin ve fakiri daha fazla fakir yapan kârlı savaş kontratları ile ve kanla kirlenmiştir o kan ki ön milyon ölü ve yirmi milyon yaralının akıttığı okyanustan gelmektedir.»

Savaşın sonra dünyadaki güçler dengesinde önemli değişimler oldu. Bir yandan emperyalist — kapitalist sisteme alternatif olarak Sovyetler Birliğinin ortaya çıkması öte yandan da ABD'nin ekonomik ve politik rolünün artması yeni dönemin temel özellikleriydi. ABD, ih-

racat hacmi olarak dünyada birinci sırayı alıyordu ve dünya altın rezervlerinin % 40'ını toplamıştı. Kapitalizmin ekonomik merkezi yavaş yavaş Avrupa'dan Amerika'ya kayıyordu.

1920'lerde ABD ekonomisi gelişmeye devam etti. Ancak gerek 1929-33 gerekse 1937-38 buhranları büyümeyi büyük ölçüde gerilettiler. Bu devresel buhranların atlatılması II. Yeniden Paylaşım Savaşının silâhlânma harcamalarıyla mümkün olabilecekti.

II. Yeniden Paylaşım Savaşı birincisinden çok daha geniş boyutlara ulaşacaktı. Bu savaş her ne kadar çok daha büyük boyutlarda bir emperyalistlerarası paylaşım savaşı ise de artık savaşın boyutları içersinde **sosyalist bir ülke ile ulusal kurtuluş hareketleri** de vardı ve emperyalistler hesaplarında bunları da dikkate almak zorunluluğunu duydular.

Bu savaşta en çok ABD'nin işine yaradı. Kapitalist dünya endüstri üretimi içersindeki payı % 34.9 iken 1948'de % 53.9'a, yine kapitalist dünya altın rezervleri içersindeki payı 1937 de 12.790 milyon dolardan 1948'de 24,399 milyona, yani toplamın % 71,3'üne çıktı. Savaş Amerikan tekellerinin kasalarını tıka basa doldurdu. Savaştan sonra emperyalist-kapitalist sistemi ayakta tutmak için sosyalist ülkelere ve ulusal kurtuluş savaşlarına karşı askerî-politik bloklar, ikili anlaşmalar ve üsler kuruldu. Bu girişimler sistemi ayakta tutmaya çalışan Truman doktrini ve Marshall yardımlarının tamamlayıcısı idiler. Bu girişimler içinde artık emperyalist-kapitalist sistemin **jandarmalığını** ABD yüklenmiştir. İlk adım olarak da bir taraftan çöküntüye uğrayan diğer metropollere yardım yapıırken, öte yandan onların çekilmek zorunda kaldığı geri bıraktırmış ülkelere

müdahale ön plâna çıktı. Bu arada eski can düşmanı olan Japonya ve Almanya da emperyalist -kapitalist sistem içerisindeki yerlerini almaya başladılar. Bu iki ülke giderek askerî harcamalarını büyük bir hızla arttırarak günümüzde emperyalizmin ABD'den sonra en büyük iki gücü haline geldiler. Bu sanıldığından önce başlamış ve sürati giderek artmakta olan bir süreç izlemiştir.

«Batıda yaygın olan ikinci bir mit de, Amerika'nın ancak 1950 Haziranın da Kore savaşının patlak vermesi üzerine işgal politikasını değiştirip Japon endüstrisini kurmaya karar verdiği görüşüdür. Oysa bu tamamen yalıdır. Amerika daha 1946 Mayıs'ında yani işgalin üzerinden daha bir yıl dahi geçmeden Japon işçi sınıfı hareketini baltalayıcı ve engelleyici girişimlerde bulunmaya başladı. 1948'de ABD Japon endüstrisini var gücüyle yeniden canlandırmak için yollar arıyordu. 1949'da ise bu süreci, iki belirleyici etken olan Japon işçi kitlelerine ve bir yandan da Çin devrimine karşı Washington'un aldığı karşıt tavırla oluşuma sokmuştu. Hiç şüphesiz bu süreci çabuklaştırmada ve Japon endüstrisini savaş endüstrisine dönüştürmekte Kore Savaşı önemli yer tutuyordu.» (4) Görüldüğü gibi ABD emperyalist sistemi ayakta tutmak için İkinci Dünya Savaşı'nın hemen akabinde faaliyete geçmiştir.

ABD çeşitli denizasıırı faaliyetlerini finanse etmek için sürekli olarak ödemeler dengesi açığını kullanmıştır. Bu faaliyetler başlıca özel yatırımlar, askerî harcamalar ve hükümetin dış yardım programıdır. Bunların ortak niteliği ise kontrolü muhafaza etmek ve arttırmaktır. Özel yatırımlar hem hammadde kaynaklarını, hem de pazarları kontrol etmeye yarar ki bu iki faaliyet de daha fazla kâr peşinde koşma ve tekelci durumunun korunmasını sağlama gibi, tekeliciliğin normal çalışma-

larının içinde mündemiçtir. Kontrol için, emperyalist sistemin lideri ve yöneticisi olma durumunun devamı için askerî harcamalara da ihtiyaç vardır (5).

Geniş bir alana yayılmış bulunan askerî üsler, dünyanın öbür ucuna kadar uzanan askerî faaliyetler ve bunlara eşlik eden ülke içi ve dışı harcamalar iş çevrelerinin özel çıkarlarına hizmet etmektedir. Bunların başında mevcut ve potansiyel hammadde kaynaklarının korunması; dış pazarların ve dış yatırımların garanti altına alınması; ticari deniz ve hava yollarının muhafazası gelir. Yatırım ve ticarete Birleşik Devletler endüstrisine rekabet üstünlüğü sağlayacak nüfuz sahalarının elde edilmesi; ayrıca ekonomik ve askerî dış yardımlar vasıtasıyla yeni yabancı müşteriler ve yatırım olanaklarının sağlanması da ABD teknelci sermayesi için önemlidir. Bunlar daha genel olarak sadece ABD'nin çıkarları açısından değil, fakat ABD'nin Ortağı durumunda bulunan ülkelerin çıkarları ve dünya kapitalist pazarlarının devamı açısından ele alınmalıdır. Zira bu ülkelerin endüstrileri ile ABD endüstrisi her gün biraz daha içiçe girmektedir. İş sahaları ile askerî faaliyetlerin birliği bunlardan ibaret değildir. Yeni iş tekliflerinin ve kârların kaynağı olan askerî harcamaların hacminden ve niteliğinden elde edilen iş çıkarlarının da hesaba katılması gerekir. (6)

Buradan sonra ağırlıkla askerî harcamaların iş çıkarlarına sağladığı büyük kârlar üzerinde durulacaktır. Dışpazarın büyüklüğü ABD'deki tüm çiftlik, maden ve fabrikaların yerli üretimlerinin beşte ikisine eşittir. Dış yatırımlar yerli yatırımların % 17'sine eşittir ve net kârların % 20'sini oluştururlar. (7) Fakat iç pazar açısından ve iç ekonomik etkileri bakımından da konunun ele alınması şarttır. Her bir milyar dolarlık silâh talebi 1973

yılında doğrudan 30.000 ve dolaylı olarak 61.000 Amerika'ya iş olanağı sağlamaktadır.(8)

Askerî malzeme üretimi uçak endüstrisinin % 93.7'sini, gemi endüstrisinin % 60.7'sini, elektrik makinalarının % 20.9'unu, diğer alet üretiminin % 20.1'ini teşkil ediyor. 1962 yılında elektronik endüstrisinin toplam satışlarının % 56.2'si askerî ve onunla yakından ilgili uzay çalışmaları içindi. Bu sektörde tüketim mallarının oranı % 18.5 (ki gerçekte daha azdır), yedek parçalar % 5.8, diğer ticari ürünler ise % 19.5 idi. Günümüzde ise askerî kesimin payı % 60'ın hayli üzerindedir. Halbuki 1950'de bu pay yalnızca % 20'dir. Araştırma ve Geliştirme (A-G) harcamalarına gelince bunların % 60'ı federal hükümet tarafından yapılmaktadır. Bu 6.1 milyar dolarlık harcamanın hemen hepsi askerî, uzay ve atom çalışmalarına dönüktür. Diğer 4.4 milyar dolarlık özel A-G harcamalarının da çoğu askerî amaçlara dönüktür. Şöyle ki; bunun 1.4 milyar doları hemen hepsi askerî olan elektronik ve uçak alanlarındadır. Diğer bir kısmı da askerî siparişleri alabilmek için önceden yapılan harcamalar veya önceden askeriye tarafından finanse edilen araştırmaların sivil kullanım için geliştirilmeleridir. Yani, bu 4.4 milyarın da en az 3 milyarı askeriye ile ilgilidir (9).

Askerî malzemenin A-G sini yapan firmalar kendi sivil tüketime dönük üretimleri için de bu masrafları bedavaya getirmiş oluyorlar. Özel firmaların A-G için yaptıkları harcamalar Federal Bütçe tarafından yani devlet tarafından karşılanmaktadır. A-G, uçak yapımından, kimya sanayiine kadar ekonominin hemen hemen her dalında sürdürülmekte ve bu çalışmalara firmaların yanı sıra üniversiteler, devlet tarafından kurulan vakıflar da katılmaktadır. 1971 yılında, ABD hükümetinin

doğrudan yaptığı A-G harcamaları 3,650 milyon dolar yani toplam A-G harcamalarının % 13,1'ini kapsamaktadır. Özel firmalar ise 19,800 milyon dolarla en büyük paya yani toplam harcamaların % 71.1'ine sahiptir. Üniversiteler, 3,460 milyon dolarla % 12,4'e, vakıflar ise 940 milyon dolarla % 3,4 paya sahiptirler.(10)

ABD, diğer emperyalist ülkelere göre silâh yapımında en büyük gücü oluştururken, özel firmaların askerî üretim alanındaki payları bakımından da ilk sırayı almaktadır. Devletin rolü ise tekellere yol göstermek, finansmanlarını sağlamak ve silâh yapımını teşviktir. Örneğin, II. Yeniden Paylaşım Savaşı'nda toplam askerî harcamaların % 60'ını devlet elinde tutarken savaş sonrası silâh üretiminin gerçekleştirildiği tesisler çok düşük fiyatlarla özel firmalara devredilmiştir. Öte yandan amortisman hadlerinin yüksek oranlarda tutulması firmaları askerî amaçlı yatırımlara teşvik etmektedir. Bu teşvik sayesinde tekellerin vergi yükleri azalmakta, yatırımcı bu yöntemle yatırımın ortalama ömrünün çok altında bir amortisman hesaplayabilmektedir. Böylece yüksek amortisman hadleri üretim maliyetlerini şişirecek vergiye tabi gelirden düşmeye neden oluyor ve kârlar artıyor. Suni olarak arttırılan üretim maliyetleri fiyatlara yansıtılarak, devlet bütçesi aleyhine fakat tekeller lehine kârlarda büyük artışlar sağlıyor. Tekellerin teşvikinde bir başka yöntemde, özellikle savaş dönemlerinde, tekellerin kıt olan makina teçhizat hammadde ve işgücünün devlet tarafından sağlanmasıdır. 1967 yılı sonu itibariyle tekellere verilen bu yardımlar 15,000 milyon doları bulmaktadır. Öte yandan devlet tarafından bu firmalara verilen avanslarda teşvikte büyük rol oynamaktadır. Firmalarla yapılan kontratlara göre yatırım veya üretim için gerekli meblağın % 75'i kadar

avans ise büyük firmalara verilebiliyor. Ancak pratikte bu oranlar büyük firmalar yani tekeller için % 90-95'e çıkıyor. Böylece yüksek kâr oranları tekellerin askerî amaçlı üretime kaymasına neden oluyor. Ülke içersinde tek alıcı olan devlette bu teşviklerle ekonomik potansiyelin askerileştirilmesini sağlamış oluyor.

ABD ekonomisinin askerileştirilmesi sadece kendi çıkarları için değil aynı zamanda diğer emperyalist ülkelerin ve geri bıraktırlmış ülke ordularının da teçhiz edilmesi amacını taşımaktadır. Dünyanın en büyük silâh ihracatçısı olan ABD 1945-70 yılları arasında 50,000 milyon dolarlık ihracatla emperyalist ülkelerin silâh ihracatlarının % 75,7 sini kapsamaktadır. Silah ihracatı ABD tarafından diğer ülkelerin bağımlılıklarını arttırma, ABD tekellerinin çıkarları ve ödemeler dengesindeki açıkları kapatmak için kullanılıyor. Bu amaçla tekellerin ihracatlarını kolaylaştırmak için bürokratik engeller kaldırılıyor ve ithalat - ihracat bankası aracılığıyla ihracatçılara kredi verilmesi sağlanıyor. Örneğin 1961/62—1965/66 yılında Pentagon'un silâh satışı 11,110 milyon doları bulmaktadır. Bu satışların % 90'ı NATO, Japonya, Avusturalya, ve % 10'u da geri bıraktırlmış ülkelere yapılmıştır. Bu tarihler arasında geri bıraktırlmış ülkelere yapılan silah satışları % 13 artarak 34 milyon dolardan 444 milyon dolara çıkmıştır. ABD tekellerinin teknolojik üstünlük ve üretim kapasitelerinin büyüklüğü nedeniyle rakipsiz olması diğer emperyalist ülkelere göre % 30-40 daha ucuz fiyatlarla satış yaparak diğer emperyalist ülkeleri rekabet edemez duruma getirmektedir.

ABD örneğinde de görüldüğü gibi emperyalist ülkelerin dış çelişkilerinde kullanılan bir güç olarak, yani ulusal kurtuluş savaşları veren geri bıraktırlmış ülke

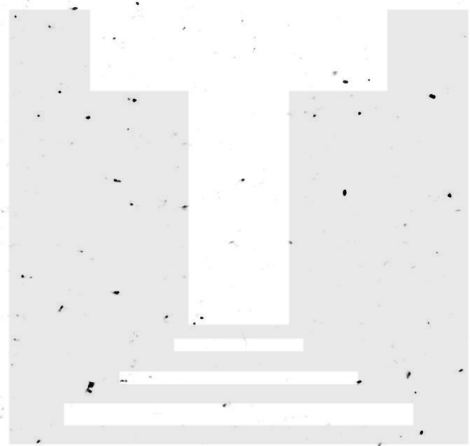
halklarına ve sosyalist sisteme karşı, öte yandan da emperyalist ülkelerin proleteryalalarına karşı ekonominin askerileştirilmesinin sistemin işleyişinin bir sonucu olduğu ortaya çıkmaktadır. Yani militarizm emperyalizm çağındaki kapitalizmin varlığının şartı haline gelmiştir.

- (1) — R. A. Faramazyan, USA; Militarism and the Economy, 1974.
- (2) — Lenin, Toplu Eserler, Cilt 25, s. 415 — 416.
- (3) — R. A. Faramazyan, a.g.e
- (4) — J. Holliday, G. Mc Cormack, Günümüzde Japon Emperyalizmi, Aşama Yay., 1975.
- (5) — H. Magdoff, Emperyalizm Çağı, Odak Yay., 1974.
- (6) — H. Magdoff, a.g.e.
- (7) — W. Appleman williams, The Large Corporation and American Foreign Policy
- (8) — «Bunalım ve Silâhlanma», TİB Aylık Bülteni, Nisan 1975.
- (9) — C. F. Nathanson, The Militarisation of the American Economy.
- (10) — R. A. Faramazyan. ag.e.

Kasım 1976, Sayı 29

TÜSTAV

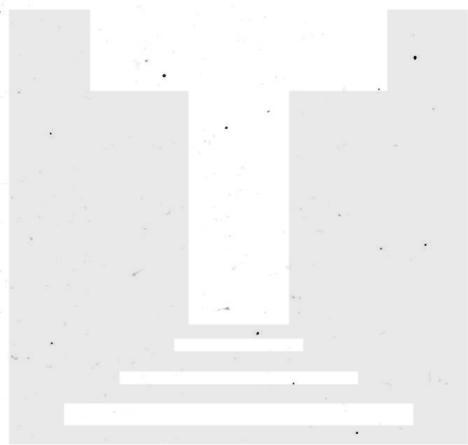

TÜSTAV

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜSTAV

TÜSTAV

MARKSİST KLASİKLERE YANLIŞ BAŞVURU ÜZERİNE

Türkiye'de kuramsal yazılarda olsun, siyasal polemiklerde, olsun ideolojik tartışmalarda olsun sık sık marksist klasiklere başvurulur. Ama bu başvurularda, Marksizm, içinde yaşadığımız «somut koşulların somut çözümlemesi»nde, bu çözümlere uygun olarak yerine getireceğimiz devrimci görevlerin saptanmasında ve bu devrimci görevlerin gerçekleştirilişinde bizim yolumuzu aydınlatan yaşayan canlı bir eylem kılavuzu olarak değil de, ya donmuş, dirimselliğini yitirmiş bir öğreti, bir dogma olarak ya datemel özellikleri değişe değişe biçimsizleşmiş, eleştireliliğini ve esas olarak devrimciliğini yitirmiş her biçime giren amorf bir kuramsal yapı olarak ele alınır.

Marksist öğreتيye başvurularda en sık kullanılan yöntem alıntı yapmaktır. En çok kullanılan alıntı yap-

ma yöntemi «Cımbızla çekip çıkarma» yöntemidir. Bu yöntemle, «yazar» büyük devrimcilerin yapıt ya da yazılarından bir cümle ya da bir paragrafı cımbızla çekip alır ve bunu kendi düşünce mantığına uygun olarak kendi yazısına monteeder. Alıntı yapılan cümle ya da paragraftaki düşünceleri söz konusu devrimci ustanın, hangi koşullarda (ne zaman, nerede, hangi amaca yönelik olarak.) hangi bağlamda söylediği tümüyle gözardı edilir. Bu yöntem sayesinde, bazen, alıntı yapılan devrimci ustaya, bütün yazısı ya da yapıtında savunduğu görüşün tam tersi bir düşünce pek kolayca maledilebilir. Aslında «yazarın» amacı göz önünde bulundurulduğunda bu yöntem «joker yöntemi» de denilebilir. Çünkü görüşle- nin doğruluğundan kendi de şüphe duyan yazar, bilimsel olmayan görüşleri açmak, bunlara «haklılık ve doğruluk kazandırmak» için devrimci ustaların sözlerini, iskambil oyunundaki joker kâğıdının sahip olduğu bir işlevde kullanmaktadır. Buna dense dense kumarbazlık denir. Üstelik bu yöntem sayesinde bir devrimci ustanın bir diğeriyle, hatta bir devrimci ustanın kendisi içinde çeliştiğini bol bol kanıtlayabiliriz. Bu yöntem uygun olarak yapılan alıntıya, devrimci ustaların yapıtlarından birinden «ben bu görüşe katılmıyorum» diye bir tümce bulup (örneğin, Lenin'in «Sol Komünizm»inde) «ben bu görüşe katılmıyorum» «bunu da ben değil filanca usta söylüyor» diye yanıtlamak pek mümkündür. Yapılan yanıtı, olayı biraz karikatürleştirmekle birlikte kullanılan yöntemin özündeki sakatlığı oldukça iyi göstermektedir.

Diğer bir yöntem de değişik ustalardan sayfalarca alıntı yapıp, bunları birer ilkişer cümleyle birbirine bağlayıp Amerika'yı yeniden keşfetme tavrıyla ortaya çıkarak birtakım «görüşler» ileri sürmektir. Yine ustaların metinlerinden kalkıp Orta Çağ yazar ve düşünürlerin Havva ile Ademin göbeği üzerine sürdürdükleri tartışma-

lara benzeyen, pratiğe hizmet etmeyen, önümüzdeki somut devrimci görevlerimize ışık tutmayan, halk ozanlarının karşılıklı atışmalarındaki gibi «al sana bir alıntı/al sana bu alıntıya karşı başka bir alıntı» anlayışıyla bilgiçlik gösterisinden başka bir şey olmayan «tartışmalar» sürdürmek mümkündür. Aslında bu Marksizm adına ve Marksizmin ustalarını kullanarak kendi kendini tatmin etmektir. Bütün bu yapılanlara dolayısıyla dense dense «entellektüel tatmin» denilebilir. (Doğal olarak burada pratikten ne anlaşıldığı oldukça önemlidir. Bazıları Orta Çağda Adem ile Havva'nın göbeği üzerine sürdürülen polemikleri, Orta Çağ anıtlarını yapan, mabetlerini süsleyen ressam ve heykeltıraşları oldukça yakından ilgilendiğini belirterek bu «tartışmanın» «pratiğe» hizmet ettiğini pek ala öne sürebilir!)

Bu konuda diğer bir yanlış eğilim de, en basit, en yalın, en sıradan konularda bile ustalardan alıntı yapma hastalığıdır. Örneğin bu hastalığa tutulan bir kişinin, son ispanak taban fiyatları üzerinde bir yazı yazmak sorunuyla karşı karşıya kaldığında, ilk yapacağı iş, kuşkusuz, Marx, Engels ve Lenin'de ispanak taban fiyatları üzerine ne yazılmış olduğunu araştırmak olacaktır!

Sık sık görülen çarpıcı bir yanlış eğilim devrimci ustaların yapıtlarındaki deyim ve sözcükleri fetişleştirmektir. Bu tür fetişçiler «insanlar sözcüklerle, kavramlarla düşünürler» genel doğrusu ile yanlışlıklarını örtbas etmektedirler. Ama gerçekte, onlar, sözcüklerle düşünmemektedirler, sözcükleri, kavramları düşünmektedirler. Ve böylece, yaşamın canlı pratiğini, çok yönlü, çok karmaşık, çok zengin gerçekliğini, esas olarak birer soyutlama olan kavramların, sözcüklerin sınırlı kapsamaları içine hapsedmektedirler. Onlar, yaşamı ve gerçekliği soyutlamalara feda etmektedirler.

Söz konusu soyutlamanın düzeyini, içinde yer aldığı kuramsal yapı içindeki işlevini ve yerini ve kuramsal yapının kendisinin niteliğini gözönünde bulunduramaktan kaynaklanan kavram fetişizminin diğer bir görünümü de kavramlara, sözüklere işkence yapmaktır. Onlara kapsamadığı boyutlarda ve nitelikte, yazarının amaçlamadığı bir içerik vermektir.

Dünyayı filozoflar gibi sadece yorumlamak üzere değil esas olarak dünyayı değiştirmek amacıyla olan devrimciler, bir başka deyişle, dünyayı değiştirmek üzere onu yorumlayan insanlar, herşeyden önce marksist klasiklere başvurmada gözlemlenen bu tür ve diğer benzeri yanlış yöntemleri terketmek durumundadırlar.

Şubat 1978, Sayı 44

TÜSTAV

KONU DİZİNİ

- açık işgal 72, 73
anarşik yapı 40
artık değerın gerçekleşmesi 31
az gelişmişlik 50-51
- basit meta üretimi 13
borçlanma 62, 63
bütünleşme 52
- değer kanunu 40
devalüasyon 56, 56-65
devletin ekonomiye müdahalesi
16, 74, 88, 98
devrevi buhranlar 11, 24, 27, 43
aşırı üretim 13, 15, 26
tarım 25 - 35
tekelci dönemde 17
dış pazar 52
- efektif talep 24
ekonomik planlama 12, 39, 43
- emperyalistler arası çelişkiler 89
emperyalizm 71
esnek mukabele 82, 83
eşitsiz gelişim kanunu 72, 90
- genel bunalım 25, 26
gizli işgal 78, 79, 81
- içselleşme 80
işçi dövizleri 62
işçi-köylü ittifakı 74
işgücü verimliliği 49
- kalkınma 45-55, 49, 54, 55
burjuva iktisadında 47-53
kapitalist yoldan 51-53
kamu sektörü 53
kapitalist üretim biçimi 27, 40
kapitalizm
asalak ve cançekişen 71
çarpık 57

dışa bağımlı 59
rekabetçi 25
tekelci 25
Keynesgil İktisat Teorisi 15-16
köylülük 26 - 27

ödemeler dengesi 56

paylaşım savaşları 91,92
birinci 73, 92, 93
ikinci 75-76, 94

pazar sorunu 54
pazarların daralması 46
piyasaya mekanizması 41
proleter devrimleri 25

sanayinin devrevi hareketleri
27 - 28

stagflasyon 17-22, 23

tam istihdam 15
tasarruf sorunu 53
tekel kârı 25, 71

azamileştirilmesi 42
tekelci devlet kapitalizmi 16, 24,

ulusal kurtuluş savaşları 74

üretici güçler 49

gelişmesi 49-50, 52

üretimin toplumsallaşması 43-44

TÜSTAV

TÜSTAV

"...biz (işçiler) sadece 'iktisadi' politika lâpasıyla beslenecek çocuklar değiliz. Biz ötekilerin bütün bildiklerini bilmek istiyoruz. Siyaset hayatının bütün yönlerini ayrıntılı olarak bilmek ve her siyasi olaya aktif olarak katılmak istiyoruz. Bunun için aydınları, bizzat bizim pek iyi bildiğimiz şeyleri biraz daha az tekrarlamaları ve henüz bilmediğimiz şeyleri, fabrikadaki 'iktisadi' tecrübemizin bize hiç bir zaman öğretemeyeceği şeyleri, yani siyasi bilgileri biraz daha fazla vermesi gerekir. Bu bilgileri, siz aydınların edinmesi kolaydır ve bunları şimdiye kadar sunduğunuz miktarlardan yüz defa ve bin defa daha büyük miktarlar halinde bize sunmanız görevinizdir."

(Lenin ,Ne Yapılmalı S. 97)

TÜSTAV

Fiyatı : 15 TL.